

Universiteit Utrecht

**De invloed van persoonlijke kenmerken bij het
vinden en begrijpen van pensioeninformatie**

Het Uniform Pensioen Overzicht onderzocht

Bachelor Scriptie Communicatie- en Informatiewetenschappen

Finaal

Lisanne Schouten

5496411

23 januari 2017

Begeleidster: Dr. Sanne Elling

Aantal woorden: 6600

Inhoud

Abstract

1. Inleiding	4
2. Theoretisch Kader	4
2.1 Tekstbegrip.....	4
2.1.1 <i>Taalvaardigheid</i>	5
2.1.2 <i>Voorkennis</i>	5
2.1.3 <i>Financiële geletterdheid</i>	6
2.2. Het UPO 2013	7
3. Centrale vragen	7
4. Methode	9
4.1 Materiaal.....	9
4.1.1 <i>Onafhankelijke variabelen</i>	9
4.1.2 <i>Afhankelijke variabelen</i>	10
4.2 Proefpersonen.....	10
4.3 Procedure.....	11
4.4 Data-analyse	12
4.4.1 <i>Geletterdheidstoetsen</i>	12
4.4.2 <i>Scenariovragen</i>	12
4.4.3 <i>Antwoord op de onderzoeksvragen</i>	12
5. Resultaten	13
5.1 Manipulatiecheck	13
5.2 Vindbaarheid en begrip	13
5.2.1 <i>Over onze volledige dataset</i>	13
5.2.2 <i>Over de beperkte dataset</i>	13
5.3 Invloed van persoonskenmerken	14
5.3.1 <i>Betrouwbaarheid</i>	14
5.3.2 <i>Regressie-analyse</i>	14
5.3.3 <i>Vergelijking met UPO 2013</i>	16
6. Conclusie en Discussie	17
7. Literatuur	19
8. Bijlagen	21

Abstract

Het Uniform Pensioen Overzicht (UPO) is het document waarmee pensioendeelnemers ieder jaar door hun pensioenfondsen op de hoogte worden gebracht van hun pensioenresultaten. Het is belangrijk dat iedereen, ongeacht persoonlijke vaardigheden, dit document begrijpt, om een goede financiële planning te kunnen maken voor de oude dag. In dit onderzoek is het nieuwste UPO van 2017 getest op de vindbaarheid en begrijpelijkheid van de informatie. Ook is de invloed vastgesteld van de persoonlijke kenmerken taalvaardigheid (woordenschat en leesvaardigheid) en voorkennis daarop. Daarbij is een vergelijking gemaakt met resultaten van het UPO 2013 van Lentz en Pander Maat (2013).

Uit analyses bleek dat het UPO 2017 zowel op vindbaarheid als begrijpelijkheid van de informatie achteruit is gegaan in vergelijking met het UPO 2013. Voor scores van vindbaarheid kwam leesvaardigheid, gemeten met een clozetoets, uit een regressieanalyse naar voren als belangrijkste voorspeller. In vergelijking met het UPO 2013 is de invloed van taalvaardigheid op vindbaarheid toegenomen. Proefpersonen met een hoge leesvaardigheid waren beter in staat de informatie in het UPO 2017 te vinden dan proefpersonen met lage leesvaardigheid. Voor scores van begrip kwam alleen opleidingsniveau naar voren als voorspeller. Taalvaardigheid bleek in het UPO 2017 geen invloed meer te hebben, in tegenstelling tot het UPO 2013 waar woordenschat de belangrijkste determinant was. De begripskloof tussen mensen met hoge respectievelijk lage taalvaardigheid blijkt afgenomen; er is daarom sprake van een Martinus-effect op basis van de invloed van taalvaardigheid tussen begrip van de twee UPO's.

1. Inleiding

Op 5 maart 2015 werd met algemene stemmen de nieuwe Wet Pensioencommunicatie aangenomen in de Tweede Kamer (Eerste Kamer der Staten Generaal, z.d.). Op 1 juli datzelfde jaar werd de wet daadwerkelijk van kracht (Klijnsma, 2015). Aanleiding van de nieuwe wet was de ineffectiviteit van de tot dan toe gebruikte startbrief; doordat deze lang was en weinig aansprekend, werd deze door pensioendeelnemers vaak niet gelezen (Klijnsma, 2015). De nieuwe Wet Pensioencommunicatie heeft als doel om de informatieverstrekking over pensioenen te verbeteren en zo pensioendeelnemers beter in staat te stellen een goede financiële planning voor de oude dag te maken (Eerste Kamer der Staten Generaal, z.d.; AFM, 2016).

Betere informatieverstrekking is nodig, want het pensioen blijkt voor mensen een lastig onderwerp. Het pensioenbewustzijn in Nederland is laag. Dat betekent dat men over het algemeen niet goed op de hoogte is van het pensioeninkomen, of dit genoeg is en van de mogelijkheden om meer pensioen op te bouwen (Lentz & Pander Maat, 2013). Daarnaast ontbreekt bij mensen vaak motivatie om zich in het pensioen te verdiepen en zij hebben weinig vertrouwen in de eigen vaardigheden om met pensioeninformatie om te gaan (Lentz & Pander Maat, 2013). Uit onderzoek van GfK over het pensioenbewustzijn in 2016 komt naar voren dat kennis over het pensioen in Nederland nog altijd niet groot is en dat ondanks inzicht in de urgentie van pensioenverdieping, daadwerkelijke verdieping lang niet altijd plaatsvindt (Wijzer in Geldzaken, 2016). Iets wat ook Lentz en Pander Maat in 2013 al stelden. Men lijkt nog altijd de neiging te hebben om verdieping in het pensioen uit te stellen (Krijnen et al., 2014).

Pensioenuitvoerders zijn verplicht hun deelnemers van adequate informatie te voorzien over hun pensioenregelingen (Uniform Pensioen Overzicht, z.d.). Tegenwoordig is het Uniform Pensioen Overzicht (UPO) het document waarmee pensioendeelnemers ieder jaar op de hoogte worden gebracht van hun pensioenresultaten. Na inwerkingtreding van de nieuwe Wet Pensioencommunicatie is dit UPO overzichtelijker geworden en moet het alle deelnemers beter in staat stellen een goede financiële planning te maken (Eerste Kamer der Staten Generaal, z.d.; AFM, 2016). Om dit te bereiken moet de informatie in het UPO vindbaar en begrijpelijk zijn voor iedereen. Echter, in de praktijk blijkt dit lastig: tekstbegrip wordt door verschillende factoren beïnvloed.

In dit onderzoek zullen we het nieuwe UPO van 2017 onder de loep nemen. We zullen het testen op vindbaarheid en begrijpelijkheid van de informatie. Ook zullen we vaststellen in hoeverre de vindbaarheidsscores en begripsscores worden beïnvloed door persoonlijke kenmerken van lezers. Uiteindelijk zullen we een vergelijking maken met de resultaten van een eerder UPO uit 2013.

2. Theoretisch Kader

2.1 Tekstbegrip

Ten grondslag aan tekstbegrip ligt de vorming van een mentaal model (Zwaan en Rapp, 2006, p. 738). Een begrijpelijke tekst stelt lezers in staat een representatie te vormen van de informatie, waarbij alle elementen

samenhangend kunnen worden verbonden in dit zogenaamde situatiemodel. Tekst wordt dus begrepen wanneer de lezer een beeld heeft gekregen van de gegeven situatie (Zwaan & Rapp, 2006).

De mate waarin men erin slaagt een duidelijk situatiemodel te maken wordt bepaald door verschillende factoren. Zo kunnen tekst-intrinsieke kenmerken, zoals coherentiemarkeringen, ervoor zorgen dat iemand elementen uit een tekst op een bepaalde manier met elkaar verbindt tot een coherent en begrijpelijk geheel (Zwaan & Rapp, 2006). Er zijn echter ook andere, externe factoren van invloed. Persoonskenmerken kunnen leiden tot verschillen in de mate waarin verschillende mensen tekst begrijpen. Belangrijke determinanten voor tekstbegrip zijn de persoonskenmerken taalvaardigheid en voorkennis (Lentz & Pander Maat, 2013). Dat betekent dat iemands tekstbegrip afhangt van hoe taalvaardig diegene is en de mate waarin de persoon beschikt over voorkennis met betrekking tot het thema van de gegeven tekst (Lentz & Pander Maat, 2013).

2.1.1 Taalvaardigheid

Onder taalvaardigheid vallen onder andere iemands **woordenschatkennis** en **leesvaardigheid** (Lentz & Pander Maat, 2013). Woordenschatkennis omvat kennis van woordbetekenissen (Stahl, 2003, p. 241). De mate waarin iemand over deze betekenissenkennis beschikt, is van invloed op hoe de persoon een tekst kan begrijpen. In verschillende onderzoeksgebieden zijn hoge correlaties gevonden tussen scores op woordenschattoetsen en tekstbegripsscores (Stahl, 1991; Chall & Dale, 1995). Er blijkt een sterk verband tussen woordenschat en tekstbegrip (Stahl, 1991; Stahl, 2003).

Ook leesvaardigheid is van invloed op tekstbegrip. Ozuru et al. (2009) stellen: *'reading comprehension skill helps readers relate multiple ideas and concepts appearing in different parts of a text through effortful inferential processes'* (Ozuru, Dempsey & McNamara, 2009), p. 229) Leesvaardigheid is dus belangrijk bij het verbinden van verschillende elementen in een tekst tot een samenhangende representatie in het situatiemodel. Het onderzoek van Ozuru et al. naar begrip van tekst uit een studieboek biologie, geeft ondersteuning voor dit gegeven: leesvaardigheid bleek een voorspeller voor tekstbegrip (Ozuru et al., 2009). Uit het onderzoek van Voss en Silfies (1996) bleek dat bij begrip van een tekst met expliciete coherentiemarkeringen leesvaardigheid zelfs de belangrijkste determinant was.

2.1.2 Voorkennis

Waar taalvaardigheid bepaalt hoe iemand de elementen binnen een tekst tot een betekenisvol geheel kan maken, is voorkennis belangrijk om informatie van buiten de tekst, in de vorm van eerder opgedane kennis in het hoofd van de lezer, te kunnen koppelen met informatie in de tekst (Zwaan & Rapp, 2006). Ozuru et al. omschrijven de functie van voorkennis als volgt: *'Prior knowledge helps readers compensate for gaps in text-based information by affording quick and relatively effortless access to relevant information in long-term memory based on incomplete text-based information as cues.'* (Ozuru et al., 2009, p. 229). Hetzelfde onderzoek, over begrip van het biologieboek, bevestigde de invloed van voorkennis op tekstbegrip: deze bleek zelfs groter dan de invloed van leesvaardigheid.

Informatie die wel nodig is om een tekst te begrijpen maar daar niet letterlijk in te vinden is, moet dus als het ware worden aangevuld met voorkennis. Daarvan zijn volgens Shapiro (2004) twee typen: domeinkennis omvat de brede algemene kennis van een onderzoeksveld en onderwerpkennis houdt de meer specifieke kennis over het onderwerp van een bepaalde tekst in (p. 163). De mate waarin iemand over die relevante voorkennis beschikt, blijkt mede bepalend voor hoe de tekst wordt begrepen.

2.1.3. Financiële geletterdheid

Als het gaat om begrip van pensioeninformatie is **financiële geletterdheid** een veelgebruikte term. Er is echter veel inconsistentie over wat deze term precies inhoudt. Verschillende definities doen de ronde. Zo schrijft Huston (2016):

'financial literacy could be defined as measuring how well an individual can understand and use personal finance-related information.' (p. 306).

Lusardi en Mitchell (2014) houden in hun onderzoek de volgende specifiekere definitie aan:

'we focus on financial literacy, by which we mean people's ability to process economic information and make informed decisions about financial planning, wealth accumulation, debt and pensions' (p. 6)

Een derde definitie van Remund (2010) is breder. Volgens hem omvat financiële geletterdheid: 1) kennis van financiële concepten, 2) de vaardigheid om over financiële concepten te communiceren, 3) aanleg om met persoonlijke financiën om te gaan, 4) de vaardigheid om gepaste financiële beslissingen te nemen en 5) zelfvertrouwen in een effectieve planning voor behoeften in de toekomst (Lentz & Pander Maat, 2016, p. 3).

Ondanks de verschillende invalshoeken die de genoemde definities meebrengen, wijzen alle drie op financiële geletterdheid als het 'pakketje' van vaardigheden dat nodig is om financiële documenten te begrijpen en financiële beslissingen te nemen. In de pensioencommunicatie is financiële geletterdheid dan ook een belangrijk punt van interesse.

In eerder onderzoek over pensioencommunicatie is financiële geletterdheid op verschillende manieren geoperationaliseerd. Zo werd in Lusardi en Mitchell (2007; 2014) financiële geletterdheid vastgesteld middels 3 vragen die een zekere kennis van financiële begrippen en een berekening vergden. Echter, dit kan worden gezien als een karige meting. Zo bediscussieerden Lentz en Pander Maat dat in een meting van financiële geletterdheid meerdere factoren moeten worden opgenomen: de bovengenoemde persoonskenmerken taalvaardigheid en voorkennis lijken de onmisbare componenten van financiële geletterdheid (Lentz & Pander Maat, 2016).

In ons onderzoek willen we in zekere zin vaststellen wat de rol is van financiële geletterdheid bij het vinden en begrijpen van pensioeninformatie. Echter, we zullen de term zelf een beetje laten varen: we zijn voornamelijk geïnteresseerd in de losse componenten die samen financiële geletterdheid lijken te bepalen. We doelen hier op de bovengenoemde persoonskenmerken taalvaardigheid, die wordt gemeten als woordenschatkennis en leesvaardigheid, en voorkennis. Voorkennis zullen we overeenkomstig Shapiro (2004) opsplitsen in enerzijds domeinkennis en anderzijds onderwerpkennis. Domeinkennis zal een meer algemene vorm van financiële kennis (over ‘geldzaken’) omvatten en als onderwerpkennis geldt de meer specifieke kennis over het pensioen.

2.2. Het UPO 2013

Lentz en Pander Maat (2013) hebben al eerder een UPO onderzocht op vindbaarheid en begrijpelijkheid van de informatie. Ook in hun onderzoek ging speciaal aandacht uit naar de invloed van persoonskenmerken bij het begrijpen van het UPO.

In een eerste studie werden drie persoonskenmerken vastgesteld: woordenschatkennis, pensioen(voor)kennis en mate van UPO-gebruik. Ook werden begripsvragen gesteld over de inhoud van het UPO. Hieruit kwam naar voren dat gemiddeld 69 procent van de informatie die antwoord gaf op de begripsvragen in het UPO werd gevonden en dat daarvan gemiddeld 95 procent werd begrepen. Opleidingsniveau bleek de invloedrijke factor en taalvaardigheid was voor vinden van de informatie dus geen voorspeller. Bij begrip van de informatie speelden zowel opleidingsniveau als woordenschat een rol; taalvaardigheid had hier dus wel invloed.

In een tweede studie maakten Lentz en Pander Maat een vereenvoudigde versie van hetzelfde UPO. Dit nieuwe UPO was veel korter en luchtiger geformuleerd (2013, p. 13). Ook in deze studie werd de vindbaarheid en begrijpelijkheid van de informatie onderzocht. De vindbaarheidsscore bleek gestegen naar 78 procent en van de gevonden vragen werd nu 81 procent begrepen.. Behalve woordenschatkennis, pensioenkennis en mate van UPO-gebruik, werd in deze tweede studie ook een clozetoets toegevoegd als meting van leesvaardigheid (Lentz & Pander Maat, 2013, p. 15). Dit bleek echter geen voorspeller voor vindbaarheid of begrip van de informatie in het UPO. Bij vinden van informatie kwam net als in studie 1 opleidingsniveau naar voren als determinant, maar taalvaardigheid speelde wederom geen rol. Taalvaardigheid was wel weer belangrijk bij begrip van de informatie: opnieuw bleek woordenschat een determinant.

3. **Centrale vragen**

Het onderzoek van Lentz en Pander Maat (2013) geeft inzicht in de vindbaarheid en begrijpelijkheid van informatie in het UPO van 2013, maar hoe het nieuwe UPO 2017 hierop scoort is nog onduidelijk. Na de invoering van de nieuwe Wet Pensioencommunicatie willen wij weten hoe het nu staat met het meest recente UPO. Hoe vindbaar en begrijpelijk is de informatie in dit nieuwe document? En welke rol spelen persoonskenmerken bij die vindbaarheid en begrijpelijkheid? Die vragen staan centraal in dit onderzoek.

Het onderzoek van Lentz en Pander Maat (2013) dient als basis voor het huidige onderzoek. Toetsen en analyses zullen we repliceren en onze resultaten wat betreft vindbaarheid, begrijpelijkheid en invloed van persoonskenmerken over onze eigen data van het UPO 2017 zullen we vergelijken met de resultaten van studie 2 uit Lentz en Pander Maat (2013) over het vereenvoudigde UPO. Dit laatste UPO zullen we in het vervolg voor het gemak het UPO 2013 noemen.

In dit onderzoek zullen we de volgende deelvragen beantwoorden:

Deelvraag 1

Hoe vindbaar en begrijpelijk is de informatie in het nieuwe UPO 2017 in vergelijking met het UPO 2013?

Deelvraag 2

In hoeverre zijn persoonskenmerken van invloed bij het vinden en begrijpen van informatie in het nieuwe UPO 2017?

Deelvraag 3

Is de invloed van persoonskenmerken op vindbaarheid en begrip van het UPO tussen 2013 en 2017 veranderd?

Voornamelijk de laatste deelvraag is voor dit onderzoek belangrijk. Zoals gezegd moet de nieuwe vorm van het UPO ervoor zorgen dat álle pensioendeelnemers een goede planning voor de oude dag kunnen maken. Echter, in realiteit profiteren niet alle mensen op dezelfde manier van de pensioeninformatie die hen wordt aangereikt. Er blijkt een relatie te bestaan tussen de mate van (een zekere) financiële geletterdheid en de mate waarin aan pensioenplanning wordt gedaan (Lusardi & Mitchell, 2014; Lusardi & Mitchell, 2007). Lusardi en Mitchell (2014) stellen dat er belangrijke voordelen schuilen achter financiële geletterdheid, in de vorm van verstandiger spaargedrag en investeringen, betere omgang met schulden, maar ook in de vorm van meer pensioenplanning (p. 34). Hieruit vloeit voort dat de mensen met een hoge mate van (financiële) geletterdheid vaak grotere welvaart genieten, ook ten tijde van hun pensioen. Laaggeletterden lijken minder goed in staat te zijn de pensioenplanning te maken die wordt nagejaagd dan hooggeletterden.

Om ervoor te zorgen dat zo veel mogelijk mensen het UPO begrijpen, moet begrip zo weinig mogelijk afhankelijk zijn van persoonskenmerken, zoals de vaardigheden die samen financiële geletterdheid vormen. Uit het onderzoek van Lentz en Pander Maat bleek onder andere dat taalvaardigheid bij het begrijpen van informatie uit het UPO 2013 een aanzienlijke invloed had: er was sprake van een begripskloof tussen degenen die hoog scoorden op taalvaardigheid en degenen die daar laag op scoorden. We willen echter de begripskloof bij het UPO tussen hoog-en laaggeletterden zo klein mogelijk hebben. We hopen dan ook dat begrip van informatie in het nieuwe UPO 2017 minder afhankelijk zal zijn geworden van persoonskenmerken in vergelijking met het UPO 2013 en dat daarmee de begripskloof tussen hoog- en laaggeletterden zal zijn

verkleind. Deze situatie, waarin de begripskloof verkleint, hebben Lentz en Pander Maat recentelijk geïntroduceerd als het ‘**Martinus Effect**’ (2016). De term is de tegenhanger van het bekendere zogenaamde ‘**Mattheüs-effect**’ (Rigney, 2010). Aan de basis van dit concept staat het gegeven dat in de maatschappij sociale voordelen doorgaans lijken te leiden tot verdere voordelen en dat sociale nadelen verdere nadelen tot gevolg hebben (Rigney, 2010). Er is in die zin sprake van een positieve *feedback loop*; Het gat tussen meer en minder bedeelde groeit in plaats van dat er een evenwicht wordt bereikt waarin het verschil tussen beide groepen afneemt. (Rigney, 2010). Het Mattheüs-effect doet zich voor als hoog- en laaggeletterden in verschillende maten profiteren van de pensioeninformatie uit het UPO. In ons onderzoek zou dat tot uiting komen wanneer het verschil in begrip van het UPO 2017 tussen hoog- en laaggeletterden groter zal zijn geworden in vergelijking met het begrip van UPO 2013. In het meest extreme geval wordt begrip tussen het UPO 2013 en het UPO 2017 door hooggeletterden beter en door laaggeletterden juist minder. In dat laatste geval is er sprake van een absoluut Mattheüs-effect (Rigney, 2010, p. 11). Dit effect zou een zeer ongunstige uitkomst zijn van de staat van het nieuwe UPO. Dit zou betekenen dat we verder gedistantieerd zijn geraakt van het doel om het UPO voor iedereen begrijpelijk te maken. We hopen dus op een Martinus-effect, waarin laaggeletterden relatief beter begrip laten zien bij het UPO 2017 dan bij het UPO 2013 en daarmee naar het niveau van de hooggeletterden toe kruipen.

Onze hoofdvraag luidt als volgt:

Onderzoeksvraag

Is er sprake van een **Mattheüs-effect** of een **Martinus-Effect** bij de vergelijking van vindbaarheid en begrijpelijkheid tussen het oude en het nieuwe UPO?

4. Methode

4.1 Materiaal

Omdat ons onderzoek een replicatie is van Lentz en Pander Maat (2013), meten we op vergelijkbare wijze onze variabelen.

4.1.1 Onafhankelijke variabelen

We hebben grofweg te maken met twee onafhankelijke variabelen. De eerste onafhankelijke variabele is het **versietype** van het UPO. Het nieuwe *UPO 2017*, dat we hebben voorgelegd aan onze eigen proefpersonen, hebben we vanuit een dummy model ontwikkeld tot een toegespitst overzicht van een fictief pensioenfonds, ‘UPF’, van een fictief persoon, Jan Pieters. Het UPO bevat verplichte informatie over de pensioensituatie die het dummy model voorschrijft evenals fictieve bedragen met betrekking tot de pensioenopbouw. Het UPO 2017 telt iets minder dan 3 kantjes en is te vinden in Bijlage 1. Ook het standaard dummy model van het UPO is te vinden in de bijlagen (zie Bijlage 2). Onze resultaten over het UPO 2017 zullen we vergelijken met het door Lentz en Pander Maat vereenvoudigde *UPO 2013*. De versies verschillen op een aantal punten. Zo is gebruik gemaakt van een andere opmaak, een ander fictief persoon en pensioenfonds en verschillen sommige

kopjes van naam of inhoud. Wel zijn afzonderlijke onderwerpen in het UPO 2013 net als het UPO 2017 omlijnd en is de opbouw vergelijkbaar. Het UPO 2013 is te vinden in Bijlage 3. Omdat we de UPO's aangereikt hebben gekregen van het ABP, hebben we over de manipulatie geen controle gehad.

De tweede onafhankelijke variabele in ons onderzoek is het 'pakketje' vaardigheden die samen **financiële geletterdheid** vormen. We hebben van onze proefpersonen vastgesteld hoe zij scoren op toetsen over afzonderlijk *woordenschat*, *leesvaardigheid*, *algemene financiële kennis* en *pensioenkennis*. De woordenschattoets bestond uit 20 meerkeuzevragen naar de betekenis van woorden met uiteenlopende onderwerpen. Leesvaardigheid werd gemeten middels een clozetoets, waarin de 30 weggelaten woorden in een tekst over orgaan- en weefseldonatie door de proefpersonen moesten worden ingevuld. Tot slot moest een meerkeuzetoets over 'financiële zaken' de voorkennis bij proefpersonen vaststellen. Vraag 2 tot en met 5 van deze toets bracht de algemene financiële kennis in kaart. Deze vragen gingen over onderwerpen als sparen, rente en beleggingen. Pensioenkennis werd gemeten met vraag 6 tot en met 9, die specifiek kennis over het AOW, huidige en toekomstige pensioen bevroegen. De toetsen om de verschillende vaardigheden te meten zijn te vinden in Bijlage 4.

4.1.2 Afhankelijke variabelen

De afhankelijke variabelen in dit onderzoek zijn de **vindbaarheid** en **begrijpelijkheid** van informatie in het UPO. Na de geletterdheidstoetsen kregen proefpersonen inhoudelijke scenariovragen voorgelegd over het UPO. De vragenlijst die Lentz en Pander Maat (2013) hebben gebruikt, hebben we als basis gebruikt voor ons eigen onderzoek. De vragen die met het nieuwe UPO niet meer goed te beantwoorden waren, hebben we eruit gelaten. Ook hebben we een aantal vragen toegevoegd. We hielden zo 19 sub-vragen over die uiteindelijk in ons onderzoek zijn gesteld. De vragen bevatten voorbeeldsituaties en bevroegen het verwachte pensioen daarin. Ook werd bijvoorbeeld kennis van bepaalde termen bevroegd. De vragenlijst over het UPO is te vinden in Bijlage 5.

4.2 Proefpersonen

Voor de selectie van proefpersonen hebben we een aantal criteria opgesteld. Als voorwaarde gold dat het UPO voor de proefpersonen relevant moest zijn. De personen moesten werkend zijn dan wel in het verleden hebben gewerkt en pensioen opbouwen of hebben opgebouwd. Indien de personen geen pensioen opbouwden of hadden opgebouwd, was het criterium dat zij minstens 16 uur per week moesten werken. We hebben ons beperkt tot volwassenen (18+) die nog niet met pensioen waren (-65).

Voor verdeling van proefpersonen over verschillende condities, moesten zij verschillen in financiële geletterdheid. Financiële geletterdheid van proefpersonen is echter lastig vooraf te bepalen. Omdat verschillende onderzoeken hebben aangetoond dat opleidingsniveau een goede voorspeller is van (financiële) geletterdheid, hebben we dan ook geselecteerd op opleidingsniveau (Lusardi & Mitchell 2007; Lusardi & Mitchell, 2014).

Bij de selectie van proefpersonen hebben we tot slot rekening gehouden met hun leeftijden. In alle condities moesten proefpersonen uit drie leeftijdscategorieën gelijk vertegenwoordigd zijn. Deze categorieën waren een jonge leeftijdsklasse (18 – 35 jaar), middenleeftijdsklasse (36 – 50 jaar) en oude leeftijdsklasse (51 – 65 jaar). Middels een Chikwadraattoets kunnen we de gelijke verdeling over de opleidingsgroepen controleren.

Uiteindelijk had de steekproef een omvang van 115 proefpersonen. De proefpersonen werden geworven door zes proefleiders. Onder de proefpersonen waren 47 mannen (40.9%) en 68 vrouwen (59.1%). De gemiddelde leeftijd was 39.7 jaar ($SD = 13.83$) met een spreiding tussen de 20 en 63 jaar. Wat betreft het hoogst afgeronde opleidingsniveau van de proefpersonen was de verdeling als volgt: basisonderwijs ($N = 0$), lager beroepsonderwijs ($N = 4$), VMBO ($N = 7$), Havo ($N = 5$), VWO ($N = 2$), MBO ($N = 43$), HBO ($N = 31$) en WO ($N = 23$). Omdat de eerste vijf opleidingsgroepen enkel 15.7% van de proefpersonen besloeg, zouden de frequenties te klein worden wanneer we de steekproef in drie opleidingsgroepen zouden verdelen. We hebben daarom gekozen voor een tweedeling. Als hoogopgeleiden gelden de proefpersonen die minimaal een bachelor op HBO- of WO-niveau hebben afgerond ($N = 54$). De rest ($N = 61$) valt in de categorie laagopgeleid.

4.3 Procedure

De afname van het onderzoek vond plaats bij proefpersonen thuis in een rustige omgeving aan een tafel.

Allereerst kregen de proefpersonen uitleg over wat zij ongeveer konden verwachten, lazen zij een instructie en tekenden een toestemmingsverklaring (zie Bijlage 6 en 7). De begeleider benadrukte dat de resultaten anoniem zouden worden verwerkt en dat de proefpersonen ieder moment mochten stoppen met het interview. Vervolgens maakten de proefpersonen de drie geletterdheidstoetsen: de clozetoets, de woordenschattoets en financiële kennistoets. Hiervan hield de begeleider de tijd bij. Na de geletterdheidstoetsen volgde een blad waarop proefpersonen hun demografische gegevens moesten invullen, zoals hun leeftijd en opleidingsniveau (Bijlage 8). Daarna begonnen de begripsvragen over het UPO 2017.

De proefpersonen kregen eerst een halve minuut de tijd om dit UPO door te kijken, waarna hen gevraagd werd de begripsvragen hardop voor te lezen. Na het voorlezen van de afzonderlijke vragen mochten zij ter plekke een antwoord zoeken in het UPO en dit mondeling vertolken. Om de proefpersonen niet te sturen in hun antwoord werd hen gevraagd duidelijk aan te geven wanneer zij hun definitieve antwoord hadden genoemd. De proefpersonen gaven dus zelf aan wanneer zij klaar waren om naar de volgende vraag te gaan. Indien het antwoord na twee minuten nog niet was gevonden of de proefpersoon in het verkeerde stuk tekst aan het zoeken was, wees de begeleider de kolom aan waarin het antwoord te vinden was. Op die manier konden aparte scores worden toegekend aan respectievelijk het vinden en begrijpen van de informatie. Terwijl de proefpersonen informatie zochten en antwoorden formuleerden, hielden de begeleiders op een scoreformulier de vind- en begripsscores bij. Zij konden daarop aanvinken of de proefpersonen het antwoord hadden gevonden en welke termen ze hadden genoemd. Naderhand zijn door de begeleiders criteria opgesteld om een antwoord wel of niet als begrepen te mogen rekenen. Het scoreformulier is te vinden in Bijlage 9.

Na afloop kregen proefpersonen indien gewenst verdere toelichting op het onderzoek en werden zij hartelijk bedankt. De interviews namen ongeveer een uur in beslag.

4.4 Data-analyse

4.4.1 *Geletterdheidstoetsen*

Voor de analyse van onze data hebben we allereerst voor de afzonderlijke geletterdheidstoetsen per proefpersoon een somscore gemaakt van het aantal goede antwoorden. De clozetoets hebben we semantisch nagekeken: naast de oorspronkelijk weggelaten woorden hebben we een lijst gemaakt van synoniemen die we ook goed hebben gerekend. Deze lijst is te vinden in Bijlage 10. Bij de woordenschattoets hebben we aan een goed antwoord één punt toegekend. De beoordeling van de financiële kennisstoets week iets af: omdat proefpersonen bij vraag 7 en 9 meerdere antwoordopties moesten aanvinken, is daar aan een volledig goed antwoord een score van drie punten toegekend, evenals bij de rest van de correct beantwoorde meerkeuzevragen. Een gedeeltelijk goed antwoord kreeg één of twee punten.

4.4.2 *Scenariovragen*

De scoretoekenning bij de scenariovragen hebben we gedaan aan de hand van het antwoordmodel in Bijlage 11. De criteria die de begeleiders na de afnames hebben opgesteld om de afzonderlijke antwoorden als begrepen te mogen rekenen staan in de laatste kolom. Aan vraag 1 en vraag 9 zijn geen vindcores toegekend. Dit omdat het antwoord op die vragen niet direct in het UPO te vinden was of eruit was af te leiden. De reden dat we deze vragen niet in het geheel hebben verwijderd, is dat we de kennis om de vraag te kunnen begrijpen wel degelijk belangrijk achten: ook wanneer het antwoord niet letterlijk te vinden is, moeten mensen dit eigenlijk wel kennen en begrijpen.

4.4.3 *Antwoord op de onderzoeksvragen*

De scores hebben we ingevoerd in het statistiekprogramma SPSS. Middels berekeningen en statistische toetsen zoeken we antwoord op onze onderzoeksvragen.

Voor het beantwoorden van de eerste deelvraag berekenen we allereerst het percentage van de antwoorden dat door de proefpersonen gemiddeld is gevonden en het percentage van antwoorden dat door de proefpersonen gemiddeld is begrepen over alle scenariovragen. Ditzelfde doen we over een beperkte database, waarin alleen de vragen zijn opgenomen die zowel in het onderzoek van Lentz en Pander Maat (2013) als ons eigen onderzoek zijn gebruikt. Met die laatste database is de vergelijking van de percentages tussen Lentz en Pander Maat (2013) en die van ons eigen onderzoek betrouwbaarder te maken. In Bijlage 12 is een overzicht van de vragen te vinden die gebruikt zijn in beide onderzoeken.

Om de invloed van persoonskenmerken op vindbaarheid en begrip uit deelvraag 2 vast te stellen, zullen we een regressieanalyse uitvoeren in SPSS. Om de factoren woordenschatkennis, leesvaardigheid, algemene financiële kennis en pensioen kennis in deze analyse als voorspeller van vindbaarheidsscores respectievelijk begripsscores te mogen meenemen, moeten we eerst bepalen of de betrouwbaarheid van de scores op de

afzonderlijke toetsen hoog genoeg is om de scores samen te mogen nemen tot vier afzonderlijke constructen. De betrouwbare constructen zullen we samen met de factoren opleidingsniveau, geslacht en leeftijd als mogelijke voorspellers meenemen in de analyse. Daarbij moeten we van opleidingsniveau een dummy-variabele maken: de ordinale schaal veranderen we in een nominale, waarin 0 staat voor een lage opleiding en 1 voor een hoog opleidingsniveau. De regressieanalyse moet uitwijzen wat de voorspellers zijn voor vindbaarheid en begrip van de informatie in het UPO en wat de grootte is van die voorspellende kracht.

Voor het antwoord op deelvraag 3 en op de hoofdvraag zullen we de invloed van persoonskenmerken op vindcores en begripcores tussen Lentz en Pander Maat (2013) en dit onderzoek met elkaar vergelijken. Wanneer de variantieverklaring door persoonskenmerken zal zijn toegenomen in dit onderzoek, spreken we van een Mattheüs-effect. Wanneer echter de invloed van persoonskenmerken zal zijn afgenomen, hebben we te maken met een Martinus effect.

5. Resultaten

5.1 Manipulatiecheck

Uit een Chikwadraattoets blijkt dat geslacht ($X^2(1) = 0.17, p = 0.68$), inkomen ($X^2(3) = 1.36, p = 0.72$) en leeftijd ($X^2(39) = 32.01, p = 0.78$) gelijk zijn verdeeld over de twee opleidingsgroepen. We kunnen stellen dat er geen opvallende a priori verschillen zijn die een eventueel effect kunnen hebben veroorzaakt.

5.2 Vindbaarheid en begrip

5.2.1 *Over onze volledige dataset*

Van alle 19 scenariovragen over het UPO 2017 die we onze proefpersonen hebben gesteld, blijven er 17 over waarover vindbaarheid kan worden gemeten. Aan onze vraag 1 en vraag 9 over het UPO 2017 is namelijk geen vindscore toegekend. Van de 17 antwoorden op de overgebleven scenariovragen werden er in totaal per proefpersoon gemiddeld 12.53 gevonden ($SD = 2.6$). Proportioneel is dat 73.7% van de antwoorden. De vindscore van het UPO 2013 van Lentz en Pander Maat (2013) lag op 78%. In vergelijking met dit laatste percentage is de vindscore voor het nieuwe UPO dus omlaag gegaan.

De gemiddelde begripsscore werd in ons onderzoek berekend over alle 19 scenariovragen die we onze proefpersonen hebben gesteld: gemiddeld werden per persoon 13.72 van de 19 vragen begrepen ($SD = 2.5$), proportioneel 72.2%. De proportionele begripsscore van Lentz en Pander Maat (2013) bedroeg 81%. Ook wat betreft het begrip is de score op het nieuwe UPO in vergelijking met het UPO 2013 dus lager.

5.2.2 *Over de beperkte dataset*

Wanneer we gebruik maken van de beperkte dataset van scenariovragen die in beide onderzoeken van Lentz en Pander Maat (2013) en die van ons zijn gesteld, berekenen we de vindbaarheidsscore over een overgebleven aantal van 15 scenariovragen en de begripcores over het aantal van 16 scenariovragen. Aan onze vraag 1 rekenen we namelijk geen vindscore toe, maar wel een begripsscore. Onze vraag 7, 8b en 9 vallen in deze

dataset weg. Gemiddeld werd in ons onderzoek per proefpersoon een antwoord gevonden op 11.31 van de 15 vragen ($SD = 2.28$). Dat is een proportionele vindscore van 75.4%. Wat betreft de begripsscore werden gemiddeld per proefpersoon 11.83 van de 16 vragen begrepen ($SD = 2.02$), proportioneel 73.9%.

Om een vergelijking te kunnen maken met het oude UPO 2013, moeten we eerst de vindscore en begripsscore over de geselecteerde vragen uit Bijlage 12 maken op basis van de database van Lentz en Pander Maat (2013). De scores hebben we direct afgeleid uit de tabel op pagina 18. De nieuwe gemiddelde vindscore per proefpersoon is 77.4% van de antwoorden op de 15 overgebleven vragen waaraan een vindscore is toegekend. Wat betreft begrip werd van de 16 geselecteerde scenariovragen proportioneel per proefpersoon 80.1% begrepen.

De vindcores en begripcores van het nieuwe UPO 2017 liggen lager dan die van het UPO 2013. Het verschil in scores is bij de beperkte dataset echter minder groot dan op het eerste gezicht het geval leek bij de complete dataset. Het verschil in vindcores van het UPO 2017 en die van 2013 is afgenomen (van 73.7% tegenover 78% naar 75.4% tegenover 77.4%). Het verschil tussen de begripcores is iets kleiner geworden, maar dit blijft wel aanzienlijk (van 72.2% tegenover 81% naar 73.9% tegenover 80.1%).

5.3 Invloed van persoonskenmerken

5.3.1 *Betrouwbaarheid*

Van de scores op de afzonderlijke geletterdheidstoetsen bleken scores op de woordenschattoets ($\alpha = 0.85$) en clozetoets ($\alpha = 0.74$) betrouwbaar. We kunnen de scores samennemen tot een construct van woordenschat en een van leesvaardigheid. Voor een construct van taalvaardigheid is de betrouwbaarheid van de scores op beide toetsen samen te laag ($\alpha = 0.55$). De scores op afzonderlijk de financiële kennistoets ($\alpha = 0.38$) en de pensioenkenistoets ($\alpha = 0.26$) waren helaas niet betrouwbaar. Echter, als we vraag 5 verwijderen, stijgt de betrouwbaarheid van de financiële kennistoets naar 0.41. Dat is nog steeds niet hoog, maar aangezien kennisvragen verschillende aspecten bevragen, is een lagere betrouwbaarheid op een dergelijke toets wel te verwachten. Omdat de financiële kennistoets daarnaast in meerdere onderzoeken van onder andere Lusardi en Mitchell (2007; 2014) eerder toch ook is gebruikt, nemen we de overige vragen 2, 3 en 4 alsnog samen tot één construct van 'algemene financiële kennis'. Op die manier hopen we toch iets te kunnen zeggen over de invloed van een zekere financiële (domein)kennis wanneer we deze in de regressieanalyse meenemen. Pensioenkennis nemen we daarentegen niet mee.

5.3.2 *Regressie-analyse*

Als onafhankelijke variabelen voeren we bij de regressieanalyse in SPSS de volgende losse factoren in: geslacht, leeftijd en de dummy-variabele van opleidingsniveau, plus de woordenschat score, cloze-score en algemene financiële kennis. Als responsvariabelen gebruiken we achtereenvolgens de totale vindscore en de totale begripsscore.

5.3.2.1 Voorspellers van vindbaarheid

In tabel 1 zijn de correlaties weergegeven tussen alle factoren die zijn ingevoerd in de eerste regressieanalyse over vindbaarheid. Wat allereerst opvalt is dat de vindscore positief correleert met zowel woordenschat ($r = 0.28$), clozetoets ($r = 0.36$), opleidingsniveau ($r = 0.30$) en financiële kennis ($r = 0.18$). Woordenschat correleert daarnaast ook positief met clozetoets ($r = 0.38$), opleidingsniveau ($r = 0.27$) en financiële kennis ($r = 0.42$) en bovendien is er een redelijk sterk positief verband met leeftijd ($r = 0.57$). Tot slot is er een significante, redelijke correlatie tussen clozetoets en opleidingsniveau ($r = 0.44$), clozetoets en financiële kennis ($r = 0.35$) en opleidingsniveau en financiële kennis ($r = 0.20$).

Tabel 1 *Correlatietabel regressieanalyse (vindbaarheid)*

	1	2	3	4	5	6	7
1. Vindscore	1	-,127	,031	,275**	,293**	,358**	,177*
2. Geslacht	-,127	1	-,015	-,130	,030	,120	-,192*
3. Leeftijd	,031	-,015	1	,566**	-,136	-,062	,103
4. Woordenschat	,275**	-,130	,566**	1	,257**	,379**	,415**
5. Opleidingsniveau	,293**	,030	-,136	,257**	1	,438**	,198*
6. Clozetoets	,358**	,120	-,062	,379**	,438**	1	,345**
7. Financiële kennis	,177*	-,192*	,103	,415**	,198*	,345**	1

* *Correlaties met een significantieniveau van $< .05$*

** *Correlaties met een significantieniveau van $< .01$*

Uit de regressieanalyse komt voor de vindscore een zwak model naar voren waarin 9% van de variantie wordt voorspeld door opleidingsniveau ($R = .30$, $p = .001$). Geslacht ($p = .13$) en leeftijd ($p = .42$) komen niet in de buurt van significantie. Wanneer we woordenschat toevoegen aan het model, vinden we een sterker model waarin 13% van de variantie wordt verklaard door opleidingsniveau samen met woordenschat ($R = .36$, $p = .02$). Echter, als we ook cloze-score toevoegen als voorspeller, vinden we een even sterk model, waarin 13% van de variantie wordt verklaard door enkel de cloze-score ($R = .36$, $p < .001$). Financiële kennis voegt niets toe ($p = .52$). Het model uit de output van SPSS is te vinden in Bijlage 13. In dit laatste model komen de voorspellers geslacht ($p = 0.051$), woordenschat ($p = 0.09$) en opleidingsniveau ($p = 0.09$) wel in de buurt van significantie, maar worden uiteindelijk niet meegenomen.

De cloze-score blijkt de belangrijkste voorspeller voor het vinden van informatie in het UPO 2017 door proefpersonen. Leesvaardigheid lijkt dus wel degelijk invloed te hebben. Een hoge leesvaardigheid gaat samen met een hogere vindscore en een lage leesvaardigheid met een lagere vindscore ($r = 0.36$).

5.3.2.2 Voorspellers van begrijpelijkheid

De correlaties tussen alle factoren die zijn ingevoerd in de tweede regressieanalyse over begrijpelijkheid zijn weergegeven in Tabel 2. De begripsscore correleert het hoogste met opleidingsniveau ($r = 0.27$) en daarnaast

ook positief met geslacht in het voordeel van het mannelijke ($r = -0.15$), met woordenschat ($r = 0.21$) en clozetoets ($r = 0.21$).

Tabel 2 *Correlatietabel regressieanalyse (begrip)*

	1	2	3	4	5	6	7
1. Begripsscore	1	-,152	-,036	,209*	,274**	,206*	,140
2. Geslacht	-,152	1	-,015	-,130	,030	,120	-,192*
3. Leeftijd	-,036	-,015	1	,566**	-,136	-,062	,103
4. Woordenschat	,209*	-,130	,566**	1	,257**	,379**	,415**
5. Opleidingsniveau	,274**	,030	-,136	,257**	1	,438**	,198*
6. Clozetoets	,206*	,120	-,062	,379**	,438**	1	,345**
7. Financiële kennis	,140	-,192*	,103	,415**	,198*	,345**	1

* *Correlaties met een significantieniveau van $< .05$*

** *Correlaties met een significantieniveau van $< .01$*

Uit de regressieanalyse komt voor de begripsscore een zwak model naar voren waarin 7.5% van de variantie wordt verklaard door opleidingsniveau ($R = .27$, $p = .003$). Wanneer we in een tweede model woordenschat, cloze-score en financiële kennis als kenmerken toevoegen, blijft nog steeds enkel opleidingsniveau een voorspeller. Woordenschat ($p = .12$), cloze-score ($p = .29$) en financiële kennis ($p = .34$) voegen niets toe. Ook de andere variabelen hadden geen voorspellende kracht; alleen geslacht kwam een beetje in de buurt van significantie ($p = .08$). In Bijlage 13 is het model van de regressieanalyse weergegeven.

Uit de analyse komt naar voren dat begrip van informatie in het UPO 2017 alleen een beetje wordt beïnvloed door het opleidingsniveau van proefpersonen. Over het algemeen behaalt de hoogopgeleide groep iets hogere begripsscores dan de laagopgeleide groep, maar het model is zwak ($r = 0.27$).

5.3.3 *Vergelijking met UPO 2013*

In vergelijking met de resultaten van Lentz en Pander Maat (2013) over het gereviseerde UPO 2013 is de invloed van vaardigheden van geletterdheid bij vindbaarheid van informatie in het UPO van 2017 toegenomen. Waar bij het UPO 2013 taalvaardigheid geen invloed had, is dat in het nieuwe UPO wel het geval. Ondanks dat woordenschat en financiële kennis geen voorspeller zijn, verklaart de score op de clozetoets maar liefst 13% van de variantie. De invloed van opleidingsniveau is daarentegen afgenomen: in het UPO 2013 voorspelde opleidingsniveau 19% van de variantie, terwijl opleidingsniveau in het nieuwe UPO 2017 geen voorspeller meer is.

Bij begrip van de informatie in het UPO 2017 is de invloed van vaardigheden van geletterdheid in vergelijking met het UPO 2013 juist afgenomen. Bij het UPO 2013 werd 18% van de variantie verklaard door enkel woordenschat. In ons onderzoek van het nieuwe UPO zijn woordenschat, maar ook clozetoets en

financiële kennis, helemaal geen voorspeller meer. De voorspeller van 7.5% variantie is bij dit nieuwe UPO opleidingsniveau geworden, maar deze voorspeller is veel minder sterk dan woordenschat bij het UPO 2013.

6. Conclusie en Discussie

Op basis van bovenstaande resultaten kunnen we verschillende uitspraken doen over de staat van het UPO 2017 in vergelijking met die van het UPO 2013.

Allereerst lijkt het nieuwe UPO wat betreft vindbaarheid en begrijpelijkheid van de informatie achteruit te zijn gegaan ten opzichte van het oude UPO 2013. Zowel bij gebruik van een uitgebreide dataset met alle gestelde scenariovragen als bij gebruik van een beperkte dataset waarbij enkel de vragen zijn gebruikt die over beide UPO's zijn gesteld, lagen het gemiddelde vindpercentage en begrippercentage per proefpersoon bij het nieuwe UPO lager dan bij het oude. Als antwoord op deelvraag 1 zouden we dan ook kunnen stellen dat de staat van het nieuwe UPO is verslechterd in vergelijking met het UPO van 2013, zowel op vindbaarheid als op begrijpelijkheid. Echter, hierbij valt een kanttekening te plaatsen. Bij vergelijking van de percentages op basis van beide datasets lopen we namelijk tegen hetzelfde probleem aan. In ons eigen onderzoek over het UPO 2017 hebben we aparte scores kunnen geven voor vindbaarheid en begrip: wanneer informatie niet werd gevonden, wees de begeleider de juiste kolom aan en kon de informatie alsnog worden begrepen. Echter, omdat Lentz en Pander Maat (2013) dit niet hebben gedaan, kon enkel een begripsscore worden toegekend aan vragen die ook gevonden werden. De begripsscores zijn dan ook berekend over de al gevonden vragen; op basis van een beperkte set 'goede' proefpersonen, namelijk de proefpersonen die ook al in staat waren geweest de informatie te vinden en wellicht ook beter in staat zijn de informatie te begrijpen. De kans is aanwezig dat de begripsscores van het UPO 2013 daarom wat hoger zijn uitgevallen dan het geval zou zijn geweest als deze over de gehele steekproef zouden zijn berekend. Het verschil tussen de begripsscores van het UPO 2017 en het UPO 2013 moet daarom met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

Wat betreft de invloed van de persoonskenmerken uit deelvraag 2 en 3 blijkt de cloze-score bij het UPO 2017 de belangrijkste voorspeller voor het vinden van informatie. Bij het UPO 2013 was dit opleidingsniveau. De invloed van taalvaardigheid, in het specifiek leesvaardigheid, is bij vinden van informatie dus toegenomen. Als we het hebben over de invloed van een zekere vorm van geletterdheid bij vinden van informatie, kunnen we hier dus spreken van een Mattheüs-effect. Het verschil in de vindbaarheid van informatie tussen mensen met een hoge respectievelijk lagere leesvaardigheid is namelijk toegenomen. We moeten hierbij wel de opmerking plaatsen dat de variantieverklaring van clozetoets bij vindbaarheid van informatie in het UPO 2017 minder groot is dan die van opleidingsniveau bij het UPO 2013. De factor waarvan vindbaarheid afhankelijk is, is dus veranderd, maar de grootte van die invloed is wel afgenomen. Wanneer we kijken naar de mate waarin vindbaarheid afhankelijk is van factoren in het algemeen, kun je de resultaten dus ook interpreteren als een Martinus-effect.

Voor begrijpen van informatie blijkt opleidingsniveau bij het UPO 2017 de belangrijkste determinant. Ook dit is een verandering in vergelijking met het UPO 2013, waar de voornaamste voorspeller van begrip

woordenschat was. Bij begrip van het UPO 2017 is geen enkele invloed van taalvaardigheid meer te zien. De voorspellende kracht van opleidingsniveau bij het nieuwe UPO is daarnaast veel kleiner dan die van woordenschat bij het UPO 2013 was. Dit is een vooruitgang in vergelijking met het UPO 2013. Evenals bij het UPO 2013 speelt bij begrip van het UPO 2017 bovendien financiële kennis geen rol. De analyses wijzen geen begripskloof meer uit tussen mensen met een meer en mindere mate van geletterdheid, gebaseerd op hun taalvaardigheid en voorkennis. We kunnen dus spreken van een Martinus-effect bij het begrijpen van informatie tussen het UPO 2017 en het UPO 2013 op basis van taalvaardigheid.

Ondanks dat het Martinus-effect wijst op een vooruitgang voor het UPO om informatie voor iedereen even begrijpelijk te maken, moeten we ons wel afvragen hoe wenselijk het effect in dit geval is. Omdat voor het nieuwe UPO de algemene begripsscores zijn afgenomen, lijkt het erop dat de begripskloof tussen hoog- en laaggeletterden weliswaar is verkleind, maar dat deze als het ware naar beneden is gezakt. Het Martinus-effect zou zo niet zo zeer kunnen zijn veroorzaakt door relatief beter begrip door laaggeletterden, maar door achteruitgang bij hooggeletterden. In dat opzicht is het effect dus niet direct positief te noemen.

Ten slotte kunnen een aantal limitaties van ons onderzoek in de toekomst beter worden ondervangen. Allereerst hebben we helaas zelf geen controle gehad over de verschillen tussen de afzonderlijke UPO's. Bepaalde scenariovragen uit het oude onderzoek bleken met het nieuwe UPO 2017 niet meer te beantwoorden en moesten daarom worden weggelaten. Ook de toetsen van financiële geletterdheid tussen de twee onderzoeken weken af: zowel de clozetoets, woordenschattoets en financiële kennistoets waren niet identiek. De validiteit van de vergelijking is dus nog een punt van verbetering. Wanneer de vergelijking in een meer gecontroleerde setting wordt gemaakt, is beter aan te wijzen waar eventuele veranderingen in vindbaarheid, begrijpelijkheid en invloed van geletterdheid nu eigenlijk aan te danken zijn. Ondanks dat in ons onderzoek geen invloed is gevonden van de factor voorkennis moet bovendien worden opgemerkt dat dit wellicht anders was geweest wanneer de voorkennistoetsen betrouwbaarder waren geweest. Aangezien onze voorkennistoets relatief kort was, kan een uitgebreidere toets in de toekomst wellicht oplossing bieden.

Het Uniform Pensioen Overzicht laat hoe dan ook ruimte voor verbetering. Het huidige onderzoek kan inzicht geven in aandachtspunten die het pensioendocument in de toekomst behoeft. De verminderde invloed van persoonlijke kenmerken is alvast een stap in de goede richting, maar we hebben nog een lange weg te gaan voordat het pensioen een begrijpelijk en vertrouwd onderwerp is geworden voor alle Nederlanders.

7. Literatuur

- AFM (2016). *Wet Pensioencommunicatie*. Geraadpleegd op 30-11-2016 van <<https://www.afm.nl/nl-nl/professionals/doelgroepen/pensioenuitvoerders/wetsvoorstel-pensioencommunicatie>>.
- Chall, J. S. and E. Dale. (1995). *Readability revisited, the new Dale-Chall readability formula*.
Cambridge, MA: Brookline Books.
- Eerste Kamer der Staten Generaal (z.d.). *Wet Pensioencommunicatie*. Geraadpleegd op 30-11-2016 van <https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/34008_wet_pensioencommunicatie>
- Huston, S. J., (2006). Measuring financial literacy. *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 296–316.
- Klijnsma, J., (2015). *Inwerkingtreding van de Wet Pensioencommunicatie* (nr. 34008-33).
- Krijnen, J., Breugelmans, S., & Zeelenberg, M. (2014). Waarom mensen de pensioenvoorbereiding uitstellen en wat daartegen te doen is. *Netspar economische adviezen, Paper 52*.
- Lentz, L. & Pander Maat, H. (2013). De gebruiksvriendelijkheid van het Uniform Pensioenoverzicht.
Netspar occasional paper.
- Lentz, L. (2016). Financiële geletterdheid: wat is het en wat doet het? Slotconferentie ‘Begrijpelijke taal’.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. (2007). Financial literacy and retirement preparedness: Evidence and implications for financial education. *Business economics*, 42(1), 35-44.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2011). Financial literacy and planning: Implications for retirement wellbeing (No. w17078). *National Bureau of Economic Research*.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5-44.
- Ozuru, Y., Dempsey, K., & McNamara, D. S. (2009). Prior knowledge, reading skill, and text cohesion in the comprehension of science texts. *Learning and instruction*, 19(3), 228-242.
- Remund, D. L., (2010). Financial literacy explicated: The case for a clearer definition in an increasingly complex economy. *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 276–295.

Rigney, D. (2010). The Matthew effect: How advantage begets further advantage. *Columbia University Press New York*.

Shapiro, A. M. (2004). How including prior knowledge as a subject variable may change outcomes of learning research. *American Educational Research Journal*, 41(1), 159-189.

Stahl, S. A. (1991). Beyond the instrumentalist hypothesis: Some relationships between word meanings and comprehension. *The psychology of word meanings*, 157-178.

Stahl, S. A. (2003). Vocabulary and readability: How knowing word meanings affects comprehension. *Topics in Language Disorders*, 23(3), 241-247.

Uniform Pensioen Overzicht (z.d.). Geraadpleegd op 02-01-2017 van
< <http://www.uniformpensioenoverzicht.nl/> >

Van Rooij, M. C., Lusardi, A., & Alessie, R. J. (2011). Financial literacy and retirement planning in the Netherlands. *Journal of Economic Psychology*, 32(4), 593-608.

Wijzer in Geldzaken (2016). Pensioenmonitor 2016: *Een onderzoek naar kennis, houding en gedrag rondom de oudedagsvoorziening onder de Nederlandse beroepsbevolking*.

8. Bijlagen

Bijlage 1 *Het UPO 2017*

Uniform Pensioenoverzicht 2017

Stand per: 1 januari 2017

	<p>Uw persoonlijke gegevens Jan Pieters Geboren op: 1 februari 1974 Burgerservicenummer: 1234 56 789 Werkgever: Gemeente Utrecht Klantnummer: 12345678</p>	<p>Uw partner Ria Pieters 15 maart 1976</p>
	<p>Uw pensioengegevens Pensioenuitvoerder: Stichting Pensioenfonds UPF Soort pensioenregeling: bruto pensioenregeling, uitkeringsovereenkomst Datum in dienst bij huidige werkgever: 1 oktober 1994 Datum start pensioenopbouw aan deze pensioenregeling: 1 oktober 1994 Uw salaris dat meetelt voor uw pensioenregeling: € 57 436 U bouwt geen pensioen op over: € 13 000 Salaris waarover u wel pensioen opbouwt: € 44 436 Percentage jaarlijkse pensioenopbouw: 2,05% Aantal uur dat u per week werkt: 36 uur Percentage dat u werkt in verhouding tot een volledig dienstverband: 100% Beschikbare premie als percentage van de pensioengrondslag: € 26.395</p>	

Welk pensioen kunt u verwachten?

	<p>Wat krijgt u als u met pensioen gaat? Tot 1 januari 2017 heeft u bij ons pensioen opgebouwd: vanaf AOW-leeftijd zolang u leeft € 10 078 bruto per jaar</p>							
	<p>Als u tot uw AOW-leeftijd blijft werken, dan kunt u bij UPF aan pensioen verwachten: vanaf AOW-leeftijd zolang u leeft € 24 039 bruto per jaar</p> <p>Uw pensioen regeling is op 1 januari 2017 gewijzigd. In het te verwachten pensioen in dit pensioenoverzicht hebben wij de volgende regelingswijziging verwerkt: de verhoging van de franchise.</p> <p>De AOW van de overheid staat niet op dit overzicht. Die kunt u vinden op www.mijnpensioenoverzicht.nl en op MijnUPF (op www.upf.nl). U vindt hier ook uw persoonlijke AOW-leeftijd.</p> <p>U heeft mogelijk recht op een aanvulling op uw pensioen. Deze aanvulling kunnen we pas vaststellen op het moment dat u AOW ontvangt.</p> <p>UPF ExtraPensioen</p> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 60%;"></th> <th style="width: 15%;">uw inleg</th> <th style="width: 15%;">rendement</th> <th style="width: 10%;">totaal</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Brutobedragen opgebouwd tot 1 januari 2017</td> <td style="text-align: right;">€ 2 380</td> <td style="text-align: right;">€ 713</td> <td style="text-align: right;">€ 3 093</td> </tr> </tbody> </table>		uw inleg	rendement	totaal	Brutobedragen opgebouwd tot 1 januari 2017	€ 2 380	€ 713
	uw inleg	rendement	totaal					
Brutobedragen opgebouwd tot 1 januari 2017	€ 2 380	€ 713	€ 3 093					

Benieuwd naar uw totale pensioen? Kijk dan op www.mijnpensioenoverzicht.nl.

	<p>Wat krijgen uw eventuele partner en kinderen als u overlijdt? Het moment van overlijden bepaalt de hoogte van het bedrag dat wordt uitgekeerd aan uw nabestaanden. Stel, u overlijdt voor uw 65-jarige leeftijd en op het moment van overlijden neemt u deel aan deze regeling.</p> <p>Bij overlijden vóór uw 65ste krijgt uw eventuele partner dan:</p> <table data-bbox="336 414 1497 488"> <tr> <td>vanaf uw overlijden tot zijn/haar AOW-leeftijd</td> <td>€ 12 431</td> </tr> <tr> <td>vanaf zijn/haar AOW-leeftijd zolang hij/zij leeft</td> <td>€ 11 533</td> </tr> </table> <p>Elk kind krijgt dan:</p> <table data-bbox="336 548 1497 586"> <tr> <td>vanaf uw overlijden totdat hij/zij 21 jaar is</td> <td>€ 2 798</td> </tr> </table> <p>Let op: Als u overlijdt op uw 65ste, 66ste of vanaf uw 67ste gelden andere bedragen voor uw nabestaandenpensioen. Deze bedragen zijn niet opgenomen in dit pensioenoverzicht. Op MijnUPF en www.mijnpensioenoverzicht.nl vindt u deze wel terug.</p>	vanaf uw overlijden tot zijn/haar AOW-leeftijd	€ 12 431	vanaf zijn/haar AOW-leeftijd zolang hij/zij leeft	€ 11 533	vanaf uw overlijden totdat hij/zij 21 jaar is	€ 2 798
vanaf uw overlijden tot zijn/haar AOW-leeftijd	€ 12 431						
vanaf zijn/haar AOW-leeftijd zolang hij/zij leeft	€ 11 533						
vanaf uw overlijden totdat hij/zij 21 jaar is	€ 2 798						
	<p>Wat krijgt u als u arbeidsongeschikt wordt? Als u arbeidsongeschikt wordt, dan gaat uw pensioenopbouw gedeeltelijk door.</p> <p>Daarnaast krijgt u bij volledige en duurzame arbeidsongeschiktheid van UPF een aanvulling op de WIA-uitkering van de overheid.</p> <p>Als u volledig arbeidsongeschikt wordt en arbeidsongeschikt blijft, krijgt u tot uw AOW-leeftijd:</p> <table data-bbox="336 974 1497 1012"> <tr> <td></td> <td>€ 768 bruto per jaar</td> </tr> </table>		€ 768 bruto per jaar				
	€ 768 bruto per jaar						

Hoe zeker is uw pensioen?

	<p>De hoogte van uw pensioen staat niet vast De hoogte van uw pensioen staat niet vast en kan in uitzonderlijke situaties worden verlaagd. Wij hebben te maken met onder meer de volgende zaken:</p> <ul data-bbox="391 1198 1497 1332" style="list-style-type: none"> • Mensen worden gemiddeld steeds ouder. We moeten het pensioen daardoor langer uitbetalen. • Een lage rente maakt pensioen duurder. • De resultaten van beleggingen kunnen tegenvallen. <p>Kijk op www.upf.nl voor meer informatie over onze financiële situatie en de beleidsdekkingsgraad, die gevolgen kunnen hebben voor uw pensioen.</p> <p>Omdat de financiële situatie niet goed genoeg is, maakte UPF een herstelplan. Kijk voor meer informatie hierover op www.upf.nl.</p>												
	<p>Verhoging pensioen UPF probeert ieder jaar uw pensioen te verhogen met de gemiddelde stijging van de prijzen. Dit heet indexatie. Per jaar beoordeelt UPF of uw pensioen wordt verhoogd. Indexatie is alleen mogelijk indien de financiële positie van het fonds dit toelaat. UPF kan besluiten om uw pensioen volledig, gedeeltelijk of niet te verhogen. Indien de regels het toelaten.</p> <p>Of u in de toekomst evenveel kunt kopen met uw pensioen als nu hangt af van de verhoging van het pensioen en van de stijging van de prijzen. Uw pensioen stijgt niet mee met de prijzen. De afgelopen jaren stegen de prijzen en het pensioen als volgt:</p> <table data-bbox="336 1848 1497 1971"> <thead> <tr> <th></th> <th><i>Stijging van de prijzen*</i></th> <th><i>Verhoging pensioen</i></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>2016</td> <td>%</td> <td>0%</td> </tr> <tr> <td>2015</td> <td>0,6%</td> <td>0%</td> </tr> <tr> <td>2014</td> <td>1,0%</td> <td>0%</td> </tr> </tbody> </table> <p>*Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek Wij kunnen uw pensioen de komende jaren waarschijnlijk niet verhogen.</p>		<i>Stijging van de prijzen*</i>	<i>Verhoging pensioen</i>	2016	%	0%	2015	0,6%	0%	2014	1,0%	0%
	<i>Stijging van de prijzen*</i>	<i>Verhoging pensioen</i>											
2016	%	0%											
2015	0,6%	0%											
2014	1,0%	0%											

Benieuwd naar uw totale pensioen? Kijk dan op www.mijnpensioenoverzicht.nl.

	<p>Verlaging pensioen De hoogte van uw pensioen staat vast en uw pensioen kan niet worden verlaagd door UPF.</p> <p>Uw pensioen kan in bepaalde situaties worden verlaagd. De afgelopen jaren is uw pensioen niet verlaagd.</p> <p>Wij moeten uw pensioen in de komende jaren misschien verlagen.</p>
---	--

Meer weten?

	<p>Wilt u een persoonlijk totaaloverzicht? Op www.mijnpensioenoverzicht.nl staat een persoonlijk totaaloverzicht van het pensioen dat u via uw werk heeft opgebouwd én van de AOW die u gaat ontvangen van de overheid. U ziet ook een inschatting van uw netto inkomen na pensionering. Verder kunt u uw pensioen met uw huidige inkomen vergelijken en samen met uw eventuele partner uw gezamenlijk pensioen bekijken. Pensioen opgebouwd in een nettopensioenregeling is niet opgenomen op www.mijnpensioenoverzicht.nl.</p>
	<p>Wilt u meer inzicht in de keuzes die u heeft? Op Pensioen 1-2-3 op www.upf.nl vindt u informatie over de pensioenregeling waaraan u op dit moment deelneemt. U ziet terug welke keuzemogelijkheden u op dit moment heeft. Daarnaast kunt u op MijnUPF zien wat de invloed is van die keuzes op uw persoonlijke situatie. Bekijk daar ook hoeveel u netto krijgt, of dat genoeg voor u is en wat u kunt doen om uw uitgaven en inkomen na pensionering op elkaar af te stemmen. U vindt op MijnUPF ook uw persoonlijke AOW-leeftijd.</p>
	<p>Heeft u vragen? Of wilt u een wijziging doorgeven? Bel dan met onze Klantenservice: 023 456 78 90 Op werkdagen van 08.00 tot 17.30 uur. Wij helpen u graag.</p>
	<p>Pensioenaangroei factor A in 2016 € 560 U heeft uw factor A nodig als u wilt berekenen hoeveel fiscale ruimte u heeft om uw pensioen aan te vullen met lijfrentes.</p> <p>Kijkt u in de toelichting op www.upf.nl/UPO2017 voor meer informatie hierover.</p>

Benieuwd naar uw totale pensioen? Kijk dan op www.mijnpensioenoverzicht.nl.

Bijlage 2 *Dummy UPO 2017*

Uniform Pensioenoverzicht 2017

Stand per: 1 januari 2017

	<p>Uw persoonlijke gegevens A.B. Deelnemer Geboren op: 1 februari 1974 Burgerservicenummer: 1234 56 789 Werkgever: politie Haaglanden Klantnummer: 12345678</p> <p>Uw partner C.D. Partner Geboren op: 15 maart 1976</p> <p>Uw pensioengegevens Pensioenuitvoerder: Stichting Pensioenfonds ABP Soort pensioenregeling: bruto pensioenregeling, uitkeringsovereenkomst Datum start pensioenopbouw aan deze pensioenregeling: 1 oktober 1994 Uw salaris dat meetelt voor uw pensioenregeling: € 57 436 U bouwt geen pensioen op over: € 13 000 Salaris waarover u wel pensioen opbouwt: € 44 436 Percentage jaarlijkse pensioenopbouw: 2,05% Percentage dat u werkt in verhouding tot een volledig dienstverband: 100%</p>
--	---

Welk pensioen kunt u verwachten?

	<p>Wat krijgt u als u met pensioen gaat? Tot 1 januari 2017 heeft u bij ons pensioen opgebouwd: vanaf AOW-leeftijd zolang u leeft € 10 078 bruto per jaar Hiervan ontvangt uw ex-partner € 580</p> <p>Als u tot uw AOW-leeftijd blijft werken, dan kunt u bij ABP aan pensioen verwachten: vanaf AOW-leeftijd zolang u leeft € 24 039 bruto per jaar Hiervan ontvangt uw ex-partner € 580</p> <p>Uw pensioen regeling is op 1 januari 2017 gewijzigd. In het te verwachten pensioen in dit pensioenoverzicht hebben wij de volgende regelingswijziging verwerkt: de verhoging van de franchise.</p> <p>De AOW van de overheid staat niet op dit overzicht. Die kunt u vinden op www.mijnpensioenoverzicht.nl en op mijnABP (op www.abp.nl). U vindt hier ook uw persoonlijke AOW-leeftijd.</p> <p>Let op: Bij bovenstaande bedragen is rekening gehouden met:</p> <ul style="list-style-type: none">- Het voorwaardelijk pensioen van € 357. Daarvan is nog niets aan u toegekend. Het voorwaardelijk pensioen ontvangt u alleen als u tot 1 januari 2023 onafgebroken in dienst blijft bij een bij ABP aangesloten werkgever. Is dat niet zo dan heeft u hier geen recht op. Ook niet op een deel van dit bedrag.
--	---

	<p>Kijk voor de tekst uit het sociaal akkoord 2004 in de digitale toelichting bij het UPO op abp.nl.</p> <ul style="list-style-type: none"> - De compensatie van de AFUP-garantie. In de politie cao 2005-2007 is de afspraak gemaakt dat er onder andere extra inkoop van pensioen plaatsvindt die wordt betaald door uw werkgever. In uw situatie bedraagt deze compensatie op uw AOW-leeftijd € 125. De compensatie voor het vervallen van de AFUP-garanties ontvangt u alleen als u tot pensionering in dienst blijft bij de politie. Gaat u eerder uit dienst bij de politie? Dan is uw pensioen nog eens € 125 lager. - Uw waardeoverdracht(en). <p>Kijk voor meer informatie op MijnABP. U vindt MijnABP op www.abp.nl.</p> <p>U heeft mogelijk recht op een aanvulling op uw pensioen. Deze aanvulling kunnen we pas vaststellen op het moment dat u AOW ontvangt.</p> <p>ABP ExtraPensioen</p> <table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td></td> <td style="text-align: right;">uw inleg</td> <td style="text-align: right;">rendement</td> <td style="text-align: right;">totaal</td> </tr> <tr> <td>Brutobedragen opgebouwd tot 1 januari 2017</td> <td style="text-align: right;">€ 2 380</td> <td style="text-align: right;">€ 713</td> <td style="text-align: right;">€ 3 093</td> </tr> </table>		uw inleg	rendement	totaal	Brutobedragen opgebouwd tot 1 januari 2017	€ 2 380	€ 713	€ 3 093
	uw inleg	rendement	totaal						
Brutobedragen opgebouwd tot 1 januari 2017	€ 2 380	€ 713	€ 3 093						
	<p>Wat krijgen uw eventuele partner en kinderen als u overlijdt? Het moment van overlijden bepaalt de hoogte van het bedrag dat wordt uitgekeerd aan uw nabestaanden.</p> <p>Stel u overlijdt voor uw 65-jarige leeftijd en op het moment van overlijden neemt u deel aan deze regeling.</p> <p>Bij uw overlijden vóór uw 65ste Uw eventuele partner krijgt dan:</p> <table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td>vanaf uw overlijden tot zijn/haar AOW-leeftijd</td> <td style="text-align: right;">€ 12 431</td> </tr> <tr> <td>vanaf zijn/haar AOW-leeftijd zolang hij/zij leeft</td> <td style="text-align: right;">€ 11 533</td> </tr> </table> <p>Elk kind krijgt dan:</p> <table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td>vanaf uw overlijden totdat hij/zij 21 jaar is</td> <td style="text-align: right;">€ 2 798</td> </tr> </table> <p>Let op: Bij bovenstaande bedragen is rekening gehouden met:</p> <ul style="list-style-type: none"> - De compensatie sociale premies. <p>Kijk voor meer informatie op MijnABP. U vindt MijnABP op www.abp.nl.</p> <p>Let op: Als u overlijdt op uw 65ste, 66ste of vanaf uw 67ste gelden andere bedragen voor uw nabestaandenpensioen Deze bedragen zijn niet opgenomen in dit pensioenoverzicht. Op MijnABP en www.mijnpensioenoverzicht.nl vindt u deze wel terug.. In de bedragen die u op MijnABP en mijnpensioenoverzicht.nl ziet is rekening gehouden met het voorwaardelijk pensioen en de compensatie voor het vervallen van de AFUP-garanties. Het voorwaardelijk pensioen ontvangt uw partner alleen als u tot 1 januari 2023 onafgebroken in dienst blijft bij een bij ABP aangesloten werkgever. Als dat niet zo dan is het pensioen voor uw partner €102 lager. De compensatie voor het vervallen van de AFUP-garanties ontvangt uw partner alleen als u tot pensionering in dienst blijft bij de politie. Is dit niet het geval dan is het pensioen voor uw partner nog eens € 67 lager</p> <p>Let op: Uw nabestaanden krijgen mogelijk geen of een lagere uitkering als u overlijdt nadat u uit dienst bent gegaan voor uw pensioendatum. Kijk op MijnABP en www.mijnpensioenoverzicht.nl voor wat uw nabestaanden krijgen als u overlijdt wanneer u ouder dan 65 jaar bent of met pensioen bent gegaan of niet meer deelneemt aan deze regeling.</p>	vanaf uw overlijden tot zijn/haar AOW-leeftijd	€ 12 431	vanaf zijn/haar AOW-leeftijd zolang hij/zij leeft	€ 11 533	vanaf uw overlijden totdat hij/zij 21 jaar is	€ 2 798		
vanaf uw overlijden tot zijn/haar AOW-leeftijd	€ 12 431								
vanaf zijn/haar AOW-leeftijd zolang hij/zij leeft	€ 11 533								
vanaf uw overlijden totdat hij/zij 21 jaar is	€ 2 798								

	<p>Wat krijgt u als u arbeidsongeschikt wordt? Als u arbeidsongeschikt wordt dan gaat uw pensioenopbouw gedeeltelijk door.</p> <p>Daarnaast krijgt u bij volledige en duurzame arbeidsongeschiktheid van ABP een aanvulling op de WIA-uitkering van de overheid.</p> <p>Als u volledig arbeidsongeschikt wordt en arbeidsongeschikt blijft, krijgt u tot uw AOW-leeftijd: € 768 bruto per jaar</p>
---	---

Hoe zeker is uw pensioen?

	<p>De hoogte van uw pensioen staat niet vast De hoogte van uw pensioen staat niet vast en kan in uitzonderlijke situaties worden verlaagd. Wij hebben te maken met onder meer de volgende zaken:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mensen worden gemiddeld steeds ouder. We moeten het pensioen daardoor langer uitbetalen. • Een lage rente maakt pensioen duurder. • De resultaten van beleggingen kunnen tegenvallen. <p>Kijk op www.abp.nl voor meer informatie over onze financiële situatie en de beleidsdekkingsgraad, die gevolgen kunnen hebben voor uw pensioen.</p> <p>Omdat de financiële situatie niet goed genoeg is, maakte ABP een herstelplan. Kijk voor meer informatie hierover op www.abp.nl.</p>												
	<p>Verhoging pensioen ABP probeert ieder jaar uw pensioen te verhogen met de gemiddelde stijging van de prijzen. Dit heet indexatie. Per jaar beoordeelt ABP of uw pensioen wordt verhoogd. Indexatie is alleen mogelijk indien de financiële positie van het fonds dit toelaat. ABP kan besluiten om uw pensioen volledig, gedeeltelijk of niet te verhogen. Indien de regels het toelaten.</p> <p>Of u in de toekomst evenveel kunt kopen met uw pensioen als nu hangt af van de verhoging van het pensioen en van de stijging van de prijzen. De afgelopen jaren stegen de prijzen en het pensioen als volgt:</p> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th></th> <th style="text-align: center;">Stijging van de prijzen*</th> <th style="text-align: center;">Verhoging pensioen</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>2016</td> <td style="text-align: center;">%</td> <td style="text-align: center;">0%</td> </tr> <tr> <td>2015</td> <td style="text-align: center;">0,6%</td> <td style="text-align: center;">0%</td> </tr> <tr> <td>2014</td> <td style="text-align: center;">1,0%</td> <td style="text-align: center;">0%</td> </tr> </tbody> </table> <p>*Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek</p> <p>Wij kunnen uw pensioen de komende jaren waarschijnlijk niet verhogen.</p>		Stijging van de prijzen*	Verhoging pensioen	2016	%	0%	2015	0,6%	0%	2014	1,0%	0%
	Stijging van de prijzen*	Verhoging pensioen											
2016	%	0%											
2015	0,6%	0%											
2014	1,0%	0%											
	<p>Verlaging pensioen Uw pensioen kan in bepaalde situaties worden verlaagd. De afgelopen jaren is uw pensioen niet verlaagd.</p> <p>Wij moeten uw pensioen in de komende jaren misschien verlagen.</p>												

Meer weten?

	<p>Wilt u een persoonlijk totaaloverzicht?</p> <p>Op www.mijnpensioenoverzicht.nl staat een persoonlijk totaaloverzicht van het pensioen dat u via uw werk heeft opgebouwd én van de AOW die u gaat ontvangen van de overheid. U ziet ook een inschatting van uw netto inkomen na pensionering. Verder kunt u uw pensioen met uw huidige inkomen vergelijken en samen met uw eventuele partner uw gezamenlijk pensioen bekijken.</p>
	<p>Wilt u meer inzicht in de keuzes die u heeft?</p> <p>Op Pensioen 1-2-3 op www.abp.nl vindt u informatie over de pensioenregeling waaraan u op dit moment deelneemt. U ziet terug welke keuzemogelijkheden u op dit moment heeft. Daarnaast kunt u op MijnABP zien wat de invloed is van die keuzes op uw persoonlijke situatie. Bekijk daar ook hoeveel u netto krijgt en of dat genoeg voor u is.</p> <p>U vindt hier ook uw persoonlijke AOW-leeftijd.</p>
	<p>Heeft u vragen?</p> <p>Bel dan met onze Klantenservice: 045 579 60 70, op werkdagen van 8 tot 17.30 uur. Wij helpen u graag.</p>
	<p>Pensioenaangroei factor A in 2016 € 560</p> <p>U heeft uw factor A nodig als u wilt berekenen hoeveel fiscale ruimte u heeft om uw pensioen aan te vullen met lijfrentes.</p> <p>Kijkt u in de toelichting op www.abp.nl/UPO2017 voor meer informatie hierover.</p>

Bijlage 3 UPO 2013

Jaarlijks pensioenoverzicht 2012

Stand per	31 december 2012
Pensioenfonds	Het Goede Voorbeeld
Pensioenovereenkomst	Uitkeringsovereenkomst
Werkgever	De werkgever
Uw relatienummer	124804809

Voor wie is dit pensioenoverzicht bedoeld

Voor u	De heer Peter Klijnsma Geboren op 30 juni 1949 Burgerservicenummer: 1248.04.809
Voor uw partner	Mevrouw Carla Klijnsma Geboren op 08 januari 1953 Burgerservicenummer: 1248.04.810

Welk pensioen kunt u verwachten

	Opgebouwd pensioen per 31 december 2012		
	U ontvangt vanaf 65 jaar zolang u leeft	€	2.303,61
	Te bereiken pensioen		
	Als u uw huidige dienstverband voortzet tot 65-jarige leeftijd, ontvangt u vanaf 65 jaar zolang u leeft	€	3.789,73

Let op: alle vermelde uitkeringen zijn bruto bedragen per jaar. Hierover moeten dus nog premies en belasting worden betaald. Uw pensioen wordt in maandelijkse termijnen uitgekeerd.

Dit overzicht bevat geen informatie over uw AOW-uitkering. Wilt u meer weten over de AOW? Kijk op www.mijnpensioenoverzicht.nl voor een totaaloverzicht van uw pensioenen en uw AOW.

Bij overlijden

Let op: als u uit dienst gaat voor uw pensioendatum, kan het zijn dat de uitkeringen bij overlijden lager worden of vervallen. Kijk in de toelichting voor meer informatie.

	Bij uw overlijden vóór uw pensioendatum		
	Uw partner ontvangt		
	Vanaf uw overlijden tot zijn/haar 65-jarige leeftijd	€	0,00
	Vanaf zijn/haar 65-jarige leeftijd zolang hij/zij leeft	€	2.652,81
	Uw kinderen ontvangen per kind		
	Vanaf uw overlijden tot 18-jarige leeftijd of, als uw kind studeert, tot 27-jarige leeftijd	€	530,56

Bij overlijden

Bij uw overlijden ná uw pensioendatum Uw partner ontvangt

Vanaf uw overlijden tot zijn/haar 65-jarige leeftijd € 3.562,91
Vanaf zijn/haar 65-jarige leeftijd zolang hij/zij leeft € 3.562,91

Uw kinderen ontvangen per kind

Vanaf uw overlijden tot 18-jarige leeftijd of, als uw kind studeert,
tot 27-jarige leeftijd € 530,56

In de 'Bij Overlijden' vermelde bedragen is het pensioen voor uw ex-partner in mindering gebracht als u bent gescheiden.

Op welke gegevens is uw pensioenoverzicht gebaseerd?

Begin pensioenopbouw	1 januari 2001
Indiensttreding	1 januari 2001
Deeltijdpercentage	100%
Voltijd pensioengevend salaris	€ 34.000,00
Voltijd franchise	€ 15.705,00
Voltijd pensioengrondslag	€ 18.295,00
Opbouwpercentage	1,5%

In dit overzicht is rekening gehouden met:
• eventuele aanvullende producten

Factor A (voor uw belastingaangifte)

Wilt u weten hoeveel fiscale ruimte u heeft om uw pensioen aan te kunnen vullen met lijfrentes?
Dan heeft u het bedrag van de jaarlijkse pensioenaangroei, de factor A, nodig.

Wat is uw pensioenaangroei?

Factor A
Pensioenaangroei in 2008 € 274,43
Kijk in de toelichting voor meer informatie.

Heeft u vragen?

Neem voor meer informatie contact op met Het Goede Voorbeeld, bereikbaar op
088 008 40 35 en via info@hetgoedevoorbeeld.nl. Op onze website
www.hetgoedevoorbeeld.nl kunt u de antwoorden vinden op veelgestelde vragen.

Op www.mijnpensioenoverzicht.nl vindt u een overzicht van uw AOW en al uw pensioenen bij de
verschillende pensioenuitvoerders.

Dit pensioenoverzicht is op zorgvuldige wijze tot stand gekomen. Wij zijn uitgegaan van de ons bekende
gegevens en ons pensioenreglement. Het pensioenreglement is uiteindelijk bepalend. U kunt het
pensioenreglement bij ons opvragen of downloaden van www.hetgoedevoorbeeld.nl.

Bijlage 4 Testen 'financiële geletterdheid': woordenschattoets, clozetoets, financiële kennistoets.

Hieronder staat een tekst over donorregistratie. In deze tekst is een aantal woorden weggelaten. Probeer bij elk gat in de tekst te bedenken welk woord is weggelaten en vul dat in op de stippellijn. Als u een fout heeft gemaakt, streep het woord dan door, schrijf in de kantlijn uw juiste antwoord en verwijst hiernaar door middel van een pijl.

Donorregistratie

In het Donorregister kunt u laten vastleggen of u uw organen na uw overlijden wel of niet beschikbaar stelt voor transplantatie. kunt er ook voor kiezen uw nabestaanden of één persoon te laten beslissen na uw U kunt uw beslissing vastleggen door het invullen en versturen van het Dit kan online of per post.

Het laten registreren van uw keuze in het Donorregister geeft en zekerheid voor iedereen die bij orgaan- en betrokken is, zoals potentiële donoren, uw naasten, maar ook artsen en verpleegkundigen. in het Donorregister is niet verplicht. uw keuze niet staat, betekent dit dat uw na uw overlijden moeten beslissen of u bent of niet.

Niet iedereen kan zich inschrijven in het Donorregister: u moet twaalf jaar zijn; u moet ingeschreven staan bij een Nederlandse gemeente. Op dit moment staan ruim vijf miljoen in het Donorregister vastgelegd. De meeste geregistreerden geven toestemming voor , al dan niet met uitsluitingen. Als u uw keuze heeft laten vastleggen, kunt u deze wijzigen. Daarvoor moet u een donorformulier invullen.

Minderjarigen kunnen vanaf twaalfde hun wens in het Donorregister laten Ouders of voogden hoeven hiervoor toestemming te verlenen. Als instemmen met donatie en voor hun zestiende overlijden, kunnen ouders of voogden weigeren. Ouders hebben een vetorecht en hun goedkeuring worden er geen of weefsels uitgenomen. Als de of voogden in zo'n geval niet bereikbaar zijn, wordt de geregistreerde van de minderjarige uitgevoerd. Het geldt andersom niet. Ouders of kunnen géén toestemming verlenen voor donatie als de minderjarige heeft laten vastleggen juist geen donor te willen zijn. Vanaf zestien jaar heeft iemand volledige beslissingsbevoegdheid en de eigen wilsverklaring.

Hierna ziet u twintig vragen over woorden die meer of minder vertrouwd zijn. Denk er niet te lang over na, het is geen examen. Omcirkel het juiste antwoord. Weet u het antwoord niet? Doe geen gok, maar kies voor "ik weet het niet". Als u een fout heeft gemaakt, zet u een kruis door het foute antwoord en omcirkelt u het juiste antwoord.

1. Dit bedrijf moet **gesaneerd** worden.

- a. gezond gemaakt
- b. gemoderniseerd
- c. beëindigd
- d. uitgebreid
- e. ik weet het niet

2. De toestand is **precair**.

- a. totaal hopeloos
- b. zorgelijk
- c. geheel onder controle
- d. zeer onzeker
- e. Ik weet het niet

3. Zijn bijdrage aan het werk is **marginiaal**.

- a. groot
- b. klein
- c. positief
- d. negatief
- e. ik weet het niet

4. De **dissidenten** krijgen veel aandacht van de pers.

- a. guerillastrijders
- b. terroristen
- c. deelnemers aan een demonstratie
- d. tegenstanders van de regering
- e. ik weet het niet

5. Hij is een **demagoog**.

- a. iemand die veel doet voor de gewone man
- b. iemand die het volk laat mee beslissen
- c. iemand die het volk vertegenwoordigt in de Tweede Kamer
- d. iemand die zegt wat het volk graag wil horen
- e. ik weet het niet

6. In haar baan heeft zij af en toe te maken met **scrupules**.

- a. tegenslagen
- b. gewetensbezwaren
- c. stress
- d. verveling
- e. ik weet het niet

7. Het **electoraat** zal daar niet blij mee zijn.

- a. het publiek
- b. de klanten
- c. de patiënten
- d. de kiezers
- e. ik weet het niet

8. Zijn uitspraken waren **ondubbelzinnig**.

- a. duidelijk
- b. onduidelijk
- c. vriendelijk
- d. onvriendelijk
- e. ik weet het niet

9. Na de **omwenteling** verhuisde hij naar het platteland.

- a. burgeroorlog
- b. verandering van baan
- c. scheiding
- d. grote maatschappelijke verandering
- e. ik weet het niet

10. Het is **billijk** dat hij dit terugbetaalt.

- a. waarschijnlijk
- b. aardig
- c. redelijk
- d. onterecht
- e. ik weet het niet

11. Hij stond bekend om zijn **doortastendheid**.

- a. slim en handig te werk gaan
- b. snel en krachtig ingrijpen
- c. te snel te werk gaan
- d. bedachtzaam optreden
- e. ik weet het niet

12. De **segregatie** in de Amsterdamse wijk de Bijlmer is toegenomen.

- a. misdaad
- b. overlast van vandalen
- c. samenwerking tussen groepen
- d. apart leven van groepen
- e. ik weet het niet

13. Zij is **megalomaan**.

- a. heeft grootheidswaan
- b. is onzeker
- c. is somber
- d. is hyperactief
- e. ik weet het niet

14. Meteen op de aanslag volgden **represailles**.

- a. achtervolgingen
- b. arrestaties
- c. rechtszaken
- d. wraakacties
- e. ik weet het niet

15. Hun **rivaliteit** begint iedereen op te vallen.

- a. relatie
- b. somberheid
- c. onderlinge vijandschap
- d. onderlinge concurrentie
- e. ik weet het niet

16. Zij houdt zich op haar werk bezig met **triviale** zaken.

- a. belangrijk
- b. verdacht
- c. onbelangrijk
- d. ingewikkeld
- e. ik weet het niet

17. Kunt u hem **dispensatie** geven?

- a. voorrang boven anderen
- b. vrijstelling van een verplichting
- c. een tijdelijke verblijfplaats
- d. kwijtschelding van een schuld
- e. ik weet het niet

18. Hij deed een **minutieus** onderzoek naar belastingfraude.

- a. kortdurend
- b. kleinschalig
- c. interessant
- d. heel nauwkeurig
- e. ik weet het niet

19. Zij is een **gegadigde**.

- a. iemand die ons goed gezind is.
- b. iemand die uitgenodigd is.
- c. iemand die misschien geschikt is.
- d. iemand die gedupeerd is.
- e. ik weet het niet

20. Dat is een **gefingeerd** voorbeeld.

- a. goed
- b. verzonnen
- c. duidelijk
- d. vergezocht
- e. ik weet het niet

Hieronder stellen we enkele vragen over financiële zaken. Omcirkel het juiste antwoord. Weet u het antwoord niet? Doe geen gok, maar kies voor "ik weet het niet". Als u een fout heeft gemaakt, zet u een kruis door het foute antwoord en omcirkelt u het juiste antwoord.

1. Hoe zou u uw eigen kennis van geldzaken beoordelen?

Zeer slecht Zeer goed

2. U heeft 100 Euro op een spaarrekening en de rente is 2% per jaar. Hoeveel heeft u dan na vijf jaar op de spaarrekening, ervan uitgaande dat u al het geld op deze rekening laat staan.

- a. Meer dan 102 euro
- b. Precies 102 euro
- c. Minder dan 102 euro
- d. Ik weet het niet

3. De rente op uw spaarrekening is 1% per jaar en de inflatie is 2% per jaar. Zou u dan na 1 jaar meer, precies hetzelfde of minder kunnen kopen dan vandaag met het geld op de rekening?

- a. Meer dan vandaag
- b. Precies hetzelfde als vandaag
- c. Minder dan vandaag
- d. Ik weet het niet

4. Geld beleggen in aandelen van één bedrijf geeft normaal gesproken een zekerder rendement dan geld beleggen in een fonds dat investeert in aandelen van verschillende bedrijven.

- a. Waar
- b. Niet waar
- c. Ik weet het niet

5. Als de rente stijgt, wat gebeurt er dan met de obligatiekoersen?

- a. Die gaan stijgen
- b. Die gaan dalen
- c. Die blijven hetzelfde
- d. Ik weet het niet

6. Waarom beleggen pensioenfondsen geld in aandelen?
- Pensioenfondsen beleggen geld in aandelen om een zo hoog mogelijk rendement te behalen, zodat zij pensioenuitkeringen kunnen laten meestijgen met de loonontwikkeling.
 - Pensioenfondsen beleggen geld in aandelen om hun medewerkers en overige onkosten van te kunnen betalen.
 - Pensioenfondsen beleggen geld in aandelen van bedrijven, omdat ze in die bedrijven meer vertrouwen hebben dan in de overheid
 - Ik weet het niet
7. Welke factoren zijn van invloed op het pensioen dat u via uw werkgever ontvangt? Vink alle factoren aan die volgens u invloed hebben:
- Het salaris dat u per uur verdient
 - Of u wel/niet AOW ontvangt
 - Het aantal jaren dat u tot aan uw pensioen gewerkt heeft
 - Geen van de bovenstaande factoren
8. Krijgt iemand met een hoog pensioen minder AOW?
- Nee, de hoogte van de AOW is niet gerelateerd aan de hoogte van het pensioen.
 - Nee, de AOW betreft een vast percentage van het pensioen: iemand met een hoog pensioen krijgt meer AOW dan iemand met een laag pensioen.
 - Ja, wie een pensioen heeft van boven de 100.000 euro per jaar wordt met ingang van 2016 gekort op de AOW.
 - Ik weet het niet.
9. Welke veranderingen in uw leven kunnen van invloed zijn op uw persoonlijke toekomstige pensioen? Vink alle factoren aan die volgens u invloed hebben:
- Uw partner stopt met werken
 - U krijgt kinderen
 - U maakt promotie
 - U gaat scheiden
 - U gaat minder werken
 - Ik weet het niet

Bijlage 5 *Scenariovragen over het UPO*

Na het lezen van het UPO volgen nu een aantal scenariovragen. De vragen dienen hardop voorgelezen en beantwoord te worden in chronologische volgorde. De proefleider zal aantekeningen maken en de tijd bijhouden. U moet uw antwoord kunnen aanwijzen in de tekst. Wanneer u binnen twee minuten geen antwoord kunt formuleren, zal de proefleider de passage aanwijzen. Probeer u dan alsnog een antwoord te formuleren.

1. Wat is het Uniform Pensioenoverzicht?

2. Stel, Jan blijft tot zijn 65ste dit werk doen.
 - a. Hoeveel pensioen krijgt hij dan van het UPF?
 - b. Is dit een netto bedrag?

3. Stel, Jan overlijdt op 63-jarige leeftijd. Zijn vrouw Ria is 60 en blijft achter met hun 14- en 19jarige kinderen.
 - a. Wat krijgen zijn kinderen aan pensioen?
 - b. Voor hoe lang krijgen de kinderen pensioen?
 - c. Wat krijgt zijn vrouw aan pensioen op het moment van het overlijden van Jan?
 - d. Stel dat Ria 68 zou zijn bij het overlijden van haar man. Is het antwoord op de vorige vraag dan anders?

4. Waarvoor kan Jan de informatie over pensioenaangroei gebruiken?

5. Stel, Jan besluit op 1 januari 2017 in een andere bedrijfstak te gaan werken. Hoeveel pensioen krijgt hij dan van het UPF vanaf zijn 65ste?

6. Wat voor soort pensioenovereenkomst heeft Jan?

7. Wat houdt dit type overeenkomst in?

8. Stel dat Jan op 1 januari 2018 met pensioen wil.
 - a. Is dat mogelijk?
 - b. Wat betekent dat voor zijn pensioen? Waarom?

9. Jan ziet bij allerlei bedragen staan dat het bruto per jaar is. Wat betekent dat?

10. Waaruit bestaat je pensioen?

11. Stel, Jan wordt op zijn 63e leeftijd arbeidsongeschikt. Wat betekent dit voor zijn pensioen?

12. Als de kosten voor het levensonderhoud omhoog gaan, dan proberen de pensioenfondsen de pensioenen ook omhoog te laten gaan. Dit lukt echter niet altijd. Is het pensioen van Jan de laatste jaren gestegen?

13. Stel er treden geen veranderingen op in Jans situatie: hij blijft getrouwd, geschikt om te werken en verandert niet van baan. Ontvangt Jan op zijn 65ste dan gegarandeerd het aangegeven bedrag van €24 039 bruto per jaar? Licht uw antwoord toe.

14. Stel, Jan gaat op 1 januari 2017 in een andere bedrijfstak werken. Anderhalf jaar later overlijdt hij, op 64-jarige leeftijd. Zijn vrouw Ria blijft achter met twee kinderen van 18 en 10, maar die zijn niet van hem, maar van haar eerste man. Wat krijgt Jans vrouw aan pensioen van het UPF?

Bijlage 6 *Instructie proefpersonen*

Universiteit Utrecht

Project *Begrijpelijkheid UPO*

Het Uniform Pensioen Overzicht (UPO) is een startbrief die pensioenuitvoerders hun deelnemers jaarlijks toesturen. Het UPO heeft als doel om de deelnemer, partners en nabestaanden een duidelijk overzicht te geven van de pensioenopbouw bij uit dienst gaan, overlijden of arbeidsongeschiktheid.

Doel van het onderzoek

Onderzoekers van de Universiteit Utrecht willen graag weten hoe begrijpelijk het UPO wordt gevonden door het Nederlandse publiek. Aan het beantwoorden van die vraag kunt u een bijdrage leveren door deel te nemen aan dit onderzoek.

U krijgt eerst een toestemmingsverklaring die u samen met de proefleider dient in te vullen als u mee wilt doen aan dit onderzoek. Deze verklaring geeft toestemming voor het gebruik van uw antwoorden voor enkel wetenschappelijke doeleinden. Vervolgens krijgt u drie verschillende toetsen in de volgende volgorde: een leesvaardigheidstoets, een woordenschattoets en een financiële kennistoets. Hierna volgen een aantal algemene vragen. U krijgt dan een UPO te zien, waarna een aantal scenariovragen zullen volgen. U zult geklokt worden, laat u hier niet door afleiden. De onderzoekers houden de tijd bij om de duur van het onderzoek in de gaten te houden. Specifieke instructies over het invullen van de toetsen en het beantwoorden van de scenariovragen zullen nog volgen. Het onderzoek zal ongeveer 45 minuten duren. U hoeft zich niet te haasten, er is voldoende tijd. Er zijn hierbij geen foute antwoorden en alle antwoorden worden anoniem verwerkt.

Wij stellen uw medewerking zeer op prijs.

Fleur Abbenhuis
Anne de Heer
Joost Olijve
Lisanne Schouten
Maud Schuit
Sanne Verstijnen

Onder begeleiding van: Dr. Sanne Elling

Bijlage 7 *Toestemmingsverklaring proefpersonen*

Toestemmingsverklaring formulier

Titel onderzoek: *Project Begrijpelijkheid UPO*
Verantwoordelijke onderzoeker: *Dr. Sanne Elling*

6 In te vullen door de deelnemer

Ik verklaar op een voor mij duidelijke wijze te zijn ingelicht over de aard, methode, doel en belasting van het onderzoek. Ik weet dat de gegevens en resultaten van het onderzoek alleen anoniem en vertrouwelijk aan derden bekend gemaakt zullen worden. Mijn vragen zijn naar tevredenheid beantwoord.

Ik stem geheel vrijwillig in met deelname aan dit onderzoek. Ik behoud me daarbij het recht voor om op elk moment zonder opgaaft van redenen mijn deelname aan dit onderzoek te beëindigen.

Naam deelnemer: Datum:
Locatie:.....

Handtekening deelnemer:

7 In te vullen door de uitvoerende onderzoeker

Ik heb een mondelinge en schriftelijke toelichting gegeven op het onderzoek. Ik zal resterende vragen over het onderzoek naar vermogen beantwoorden. De deelnemer zal van een eventuele voortijdige beëindiging van deelname aan dit onderzoek geen nadelige gevolgen ondervinden.

Naam onderzoeker: Datum:
Locatie:.....

Handtekening onderzoeker:

Bijlage 8 *Blad demografische gegevens*

Voordat u begint aan het lezen van het UPO, vragen we u eerst een paar persoonlijke vragen te beantwoorden. Wanneer u een fout antwoord heeft gegeven, kunt u een kruis zetten door het desbetreffende bolletje en een nieuw bolletje inkleuren.

1. Mijn leeftijd is jaar

2. Ik ben een 0 man 0 vrouw

3. De hoogste opleiding die ik heb afgerond, is:
 - Lager of basisonderwijs
 - Lager beroepsonderwijs (LBO/LEAO/LTS etc.)
 - Voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (VMBO/MAVO)
 - Hoger algemeen voortgezet onderwijs (HAVO)
 - Voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (VWO)
 - Middelbaar beroepsonderwijs (MBO)
 - Hoger beroepsonderwijs (HBO)
 - Wetenschappelijk onderwijs (WO)

4. Wat is ongeveer uw maandelijks inkomen?
 - Ik heb geen inkomen
 - Minder dan € 2.000 per maand netto
 - Tussen de € 2.000 - € 3.500 per maand netto
 - Meer dan 3.500 per maand netto

Bijlage 9 *Scoreformulier scenariovragen*

Antwoordmodel scenariovragen UPO

Naam: Datum test: Tijd gebruikt voor clozetest: min seconden

Proefleider: Proefloc: Tijd gebruikt voor woordenschattoets: min seconden

Tijd gebruikt voor financiële toets: min seconden

Vraag	Antwoord gevonden?	Antwoord bevat:	Antwoord juist?	Opmerkingen
1	Ja/nee	☐ Huidige pensioensituatie ☐ toekomstige pensioensituatie ☐ regeling voor nabestaanden	Ja/nee	
2a	Ja/nee	€ 24 039 per jaar	Ja/nee	
2b	Ja/nee	☐ Nee ☐ bruto per jaar	Ja/nee	
3a	Ja/nee	☐ €2 798 per jaar ☐ per jaar	Ja/nee	
3b	Ja/nee	☐ Tot hun 21 ^e levensjaar	Ja/nee	
3c	Ja/nee	€12 431 per jaar	Ja/nee	
3d	Ja/nee	€11 533 per jaar	Ja/nee	
4	Ja/nee	☐ ruimte ☐ extra pensioen ☐ pensioenaangroei ☐ controleren op www.UPF.nl/UPO2017	Ja/nee	
5	Ja/nee	€10 078 per jaar	Ja/nee	
6	Ja/nee	☐ bruto pensioenregeling	Ja/nee	
7	Ja/nee	☐ Uitkeringsovereenkomst	Ja/nee	
8a	Ja/nee	☐ Ja	Ja/nee	
8b	Ja/nee	☐ geen verdere opbouw pensioen ☐ €10 078 van het UPF	Ja/nee	
9	Ja/nee	☐ belasting ☐ nettobedrag lager	Ja/nee	
10	Ja/nee	☐ AOW ☐ Pensioen opgebouwd bij verschillende werkgevers	Ja/nee	
11	Ja/nee	☐ pensioenopbouw gedeeltelijk door ☐ €768 bruto tot AOW-leeftijd	Ja/nee	
12	Ja/nee	☐ nee	Ja/nee	
13	Ja/nee	☐ nee ☐ hoogte staat niet vast ☐ verlaging in uitzonderlijke gevallen	Ja/nee	
14	Ja/nee	☐ niets ☐ moment van overlijden geen deelname UPF	Ja/nee	

Bijlage 10 *Antwoordmodel clozetoets*

Woord	Synoniem
1. U	Je; jij
2. Specifieke	Andere; ander; aangewezen
3. Overlijden	Dood; sterven
4. Alleen	Hierover
5. Donorformulier	Formulier; registratieformulier; (donor)codicil
6. Duidelijkheid	Inzicht; overzicht
7. Weefseldonatie	
8. Registratie	Registreren; aanmelden; aanmelding; inschrijven
9. Als	Zolang; indien; wanneer
10. Geregistreerd	Vast; vermeld; geschreven
11. Nabestaanden	Naasten
12. Donor	
13. Minstens	Minimaal; ouder dan; ten minste
14. Keuzes	Donoren; personen; mensen
15. Donatie	Doneren
16. Altijd	Later; achteraf; nog
17. Nieuw	Ander
18. Hun	
19. Opnemen	Vastleggen; registreren
20. Géén	
21. Minderjarigen	Kinderen
22. Alsnog	Wel; ook; toch; nog; altijd
23. Zonder	
24. Organen	
25. Ouders	
26. Wens	Keuze; optie; wil
27. Zelfde	Voorgaande; bovenstaande
28. Voogden	Verzorgers
29. Zelf	Schriftelijk; eerder;
30. Geldt	

Bijlage 11 *Antwoordmodel Scenariovragen*

Vraag	Antwoord gevonden?	Antwoord bevat:	Antwoord juist?	Wanneer is het antwoord goed?
1	Ja/nee	☐ Huidige pensioensituatie ☐ toekomstige pensioensituatie ☐ regeling voor nabestaanden	Ja/nee	- In elk geval 'huidig' en 'toekomstig'/'verwachte' pensioen genoemd.
2a	Ja/nee	€ 24 039 per jaar	Ja/nee	- Ook goed: alleen bedragen genoemd (dus zonder 'per jaar')
2b	Ja/nee	☐ Nee ☐ bruto per jaar	Ja/nee	- Beide opties moeten worden genoemd.
3a	Ja/nee	☐ €2 798 per jaar ☐ per jaar	Ja/nee	- Beiden moeten genoemd worden. Ook 'per jaar'
3b	Ja/nee	☐ Tot hun 21 ^e levensjaar	Ja/nee	- Tot 21e levensjaar of aantal Jaren dat ze het krijgen is ook goed
3c	Ja/nee	€12 431 per jaar	Ja/nee	- Bedrag noemen
3d	Ja/nee	€11 533 per jaar	Ja/nee	- Bedrag noemen
4	Ja/nee	☐ ruimte ☐ extra pensioen ☐ pensioenaangroei ☐ controleren op www.abp.nl/UPO2017	Ja/nee	- In elk geval genoemd: 'ruimte' en 'extra pensioen'/'pensioenaangroei'
5	Ja/nee	€10 078 per jaar	Ja/nee	- Bedrag noemen
6	Ja/nee	☐ bruto pensioenregeling	Ja/nee	- 'bruto pensioenregeling' noemen
7	Ja/nee	☐ Uitkeringsovereenkomst	Ja/nee	- In elk geval genoemd: 'uitkeringsovereenkomst' of eigen correcte uitleg wat dit grofweg inhoudt.
8a	Ja/nee	☐ Ja	Ja/nee	- Het eerste antwoordt telt: ook wanneer proefpersonen na vraag 8b hun antwoord veranderen.
8b	Ja/nee	☐ geen verdere opbouw pensioen ☐ €10 078 van het APB	Ja/nee	- Beide moeten worden genoemd.
9	Ja/nee	☐ belasting ☐ nettobedrag lager	Ja/nee	- Ook goed: er gaat van alles vanaf - 'Netto' hoeft niet letterlijk worden genoemd. Wel: het uiteindelijke bedrag wordt lager.
10	Ja/nee	☐ AOW ☐ Pensioen opgebouwd bij verschillende werkgevers	Ja/nee	- In elk geval genoemd: 'AOW' en 'opgebouwde pensioen (bij verschillende werkgevers)
11	Ja/nee	☐ pensioenopbouw gedeeltelijk door ☐ €768 bruto tot AOW-leeftijd	Ja/nee	- Beiden moeten worden genoemd.
12	Ja/nee	☐ nee	Ja/nee	- Vindscore als proefpersonen de tabel aanwijzen.
13	Ja/nee	☐ nee ☐ hoogte staat niet vast ☐ verlaging in uitzonderlijke gevallen	Ja/nee	- Alle drie de antwoorden moeten worden genoemd. - Laatste antwoord mag ook vervangen zijn door een opsomming van oorzaken van verlaging.

14	Ja/nee	<ul style="list-style-type: none">o nietso moment van overlijden geen deelname APB	Ja/nee	- <i>Beide antwoorden moeten worden genoemd.</i>
----	--------	---	--------	--

Bijlage 12 *Beperkte database scenariovragen: Selectie scenariovragen die zowel in Lentz en Pander Maat (2013) als in dit onderzoek zijn gesteld.*

Lentz & PM 2013	Huidig onderzoek 2016
1 (alleen begripsscore)	1 (alleen begripsscore)
2a + 2b	2a + 2b
3c + 3d	3a + 3b
4	4
5a	5
6b + 6c	3c+3d
7	6
9	8a
10	10
11	11
12	12
13	13
14	14

Bijlage 13 SPSS Output

Output regressiemodel voor Vinden

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	7,668	1,216		6,305	,000
	SOMclozetest	,233	,057	,358	4,061	,000

a. Dependent Variable: SOMvindscore

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,358 ^a	,128	,121	2,46457

a. Predictors: (Constant), SOMclozetest

Output regressiemodel voor Begrijpen

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	13,098	,311		42,123	,000
	Opleidingsgroep	1,373	,456	,274	3,011	,003

a. Dependent Variable: SOMbegripscore

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,274 ^a	,075	,067	2,42866

a. Predictors: (Constant), Opleidingsgroep